

ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Редовен економски извештај

18 јуни 2013 година

Број **4**

Од двојна рецесија до ранлив раст

Светска Банка
Регион Европа и Централна Азија
Намалување на сиромаштијата и економско управување

Овој извештај се изготвува два пати годишно од економистите на Светска Банка, Регион Европа и Централна Азија, Сектор за намалување на сиромаштијата и економско управување (ЕЦА ПРЕМ). Овој и претходните извештаи можат да се најдат на интернет страницата www.worldbank.org/eca/seerer. Тимот автори под водство на Абебе Адуња и Жељко Богетиќ. Следните членови на тимот имаа тематски задолженија: Следните членови на тимот имаа тематски задачи: Дилек Ајкут (светски настани и прогнози); Сајмон Дејвис (фискални прашања и долг); Агим Демукај (надворешен сектор, Косово); Сандра Хливњак (Босна и Херцеговина); Катерина Руцери Ладерки (посебната белешка за работните места); Ерјон Луци (менаџер на базата на податоци за ЈИЕ6, Албанија); Анил Онал (помош во истражувањето); Сања Маџаревиќ – Сујстер (инфлација, Црна Гора); Лазар Шестовиќ (реална економија, Србија); Биргит Хансл и Бојан Шимбов (трендови кај работната сила и финансиски сектор, Македонија). На тимот му помагаа и Марија Андреина Кловер и Мисмејк Галатис.

Дистрибуцијата на овој извештај и внатрешните и односите со медиумите се под водство на тимот на ЕХТ составен од Лундрим Алиу, Денис Бошковски, Ана Ѓокутај, Јасмина Хаџиќ, Ендрју Кирхер, Весна Костиќ, Мирјана Поповиќ, Џон Македон, Кристин Шредер и Драгана Варезиќ.

На тимот со своите совети и насоки му помогнаа и Сату Кахконен (раководител на сектор, ЕЦА ПРЕМ2) и Ивон Тсиката (директор на сектор, ЕЦА ПРЕМ).

Во овој извештај „Југоисточна Европа“ се однесува на шесте земји од Западен Балкан (ЈИЕ6): Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Црна Гора и Србија.

Стандардно оградување:

Ова издание е производ на персоналот на Меѓународната банка за обнова и развој/Светска Банка. Наодите, толкувањата и заклучоците изразени во овој труд не секогаш ги отсликуваат гледиштата на извршните директори на Светска Банка или на владите кои тие ги претставуваат. Светска Банка не гарантира за точноста на податоците користени во овој труд. Границите, боите, имињата и другите информации прикажани на картите во овој труд не имплицираат никакви ставови на Светска Банка во врска со правниот статус на било која територија или одобрување или прифаќање на тие граници.

Изјава за авторските права:

Материјалот во ова издание е предмет на авторско право. Копирањето и/или пренесувањето делови од овој труд или на целиот труд без дозвола претставува прекршување на соодветниот закон. Меѓународната банка за обнова и развој/Светска Банка ја охрабрува дистрибуцијата на овој труд и веднаш ќе даде дозвола за репродуцирање на делови од овој труд.

За дозвола за фотокопирање или препечатување на било кој дел од овој труд, ве молиме да испратите барање со целосни информации на Copyright Clearance Center, Inc., 222 Rosewood Drive, Danvers, MA 01923, USA, telephone 978-750-8400, fax 978-750-4470, <http://www.copyright.com/>.

Сите други прашања за правата и дозволите, вклучувајќи ги и субсидијарните права треба да се испраќаат до канцеларијата на издавачот, (Светска Банка) The World Bank, 1818 H Street NW, Washington, DC 20433, USA, телефакс 202-522-2422, електронска пошта pubrights@worldbank.org.

Содржина

ПОГЛАВЈЕ 1: НАЈНОВИ МАКРОЕКОНОМСКИ ПРОМЕНИ	1
ГЛОБАЛЕН КОНТЕКСТ: РАСТОТ СЕ ЗАСИЛУВА, НО ЕВРОЗОНАТА СЕ УШТЕ Е ВО РЕЦЕСИЈА	1
РАСТОТ ВО ЈИЕ6: ИЗЛЕЗ ОД ДВОЈНАТА РЕЦЕСИЈА?	3
ДВИЖЕЊЕ НА ИНФЛАЦИЈАТА – ПРИТИСОЦИ НА ЦЕНИТЕ НА ХРАНАТА	4
СИРОМАШТИЈА И НЕЕДНАКВОСТ—НЕ СЕ ПОДОБРУВААТ	7
ТРГОВИЈА И НАДВОРЕШЕН ДОЛГ – ЗНАЦИ НА ПОДОБРУВАЊЕ	9
ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА – ДИВЕРГЕНТНИ ПРИТИСОЦИ	14
ФИНАНСИСКИ СЕКТОР – БАВЕН КРЕДИТЕН РАСТ	18
ТРЕНДОВИ НА РАБОТНАТА СИЛА—ВИСОКА НЕВРАБОТЕНОСТ ШИРУМ РЕГИОНОТ	24
ИЗГЛЕДИТЕ НА ЈИЕ6 – КРШЛИВО ЗАКРЕПНУВАЊЕ	27
ПОГЛАВЈЕ 2. ПОСЕБНА ТЕМА: ПОТТИКНУВАЊЕ НА СОЗДАВАЊЕТО НА РАБОТНИ МЕСТА ВО ЈИЕ6	30
2000-ТИТЕ ГОДИНИ: РАЗОЧАРУВАЧКА ДЕЦЕНИЈА ЗА СОЗДАВАЊЕТО НА РАБОТНИ МЕСТА	30
ДНЕВЕН РЕД ЗА ПОТТИКНУВАЊЕ НА СОЗДАВАЊЕТО НА РАБОТНИ МЕСТА	34
ПОДДРШКА НА ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ОТСТРАНУВАЊЕ НА ПРЕЧКИТЕ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА РАБОТНИ МЕСТА	35
ПОИНКЛУЗИВНИ ПАЗАРИ НА ТРУДОТ, НИСКО НИВО НА УЧЕСТВО И МОЖНОСТ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ	38
<i>Надминување на недостатоците на вештини кои се појавуваат .....</i>	<i>38</i>
<i>Управување со внатрешната и меѓународната мобилност .....</i>	<i>40</i>
<i>Надминување на негативните мотивации за вработување .....</i>	<i>43</i>
ЗАКЛУЧОЦИ	46
ЛИТЕРАТУРА	47
АНЕКС: КЛУЧНИ ПОКАЗАТЕЛИ	49

Слики

Слика 1: Светско индустриско производство и трговија: силна трговија, производството го допре дното	1
Слика 2: Светски финансиски пазари – продолжен мир	3
Слика 3: ЈИЕ6—Индустриско производство, квартален раст во 2012 година, q-o-q (проценти)	4
Слика 4: Инфлацијата во земјите на ЕУ15, ЕУ 11 и ЈИЕ6, ИЦМ (крајот на 2011 година=100)	5
Слика 5: Инфлацијата во земјите на ЈИЕ6, ИЦМ, на годишно ниво	5
Слика 6: Инфлација на цените на храната во ЈИЕ6, на годишно ниво (проценти)	6
Слика 7: Инфлација на цените на енергијата во ЈИЕ6, на годишно ниво (проценти)	6
Слика 8: Реални курсеви во ЈИЕ6, коригирани со ИЦМ, (август 2008=100)	6
Слика 9: Референтни каматни стапки во ЈИЕ6 (проценти)	6
Слика 10: Проценки на сиромаштијата во земјите на ЈИЕ6 (проценти)	8
Слика 11: Растот и редистрибуцијата – Шарплиево расчленување на промените на сиромаштијата (СУСД на ден) помеѓу 2009 и 2010 година	8

Слика 12: ДТС и Трговски биланс во ЈИЕ6 (процент од БДП)	10
Слика 13: ДТС по земји (процент од БДП).....	10
Слика 14: Извозот во 2012 година (процент од БДП)	10
Слика 15: Раст на извозот (Проценти)	11
Слика 16: Раст на увозот (Проценти).....	11
Слика 17: Раст на извозот и на увозот, на годишно ниво (Percent).....	12
Слика 18: Дознаки од работници во странство 2010–2012 (Проценти од БДП).....	12
Слика 19: Нето СДИ 2009-12 (Проценти од БДП).....	13
Слика 20: Нето СДИ по земји (Проценти од БДП).....	13
Слика 21: Просечен надворешен долг на ЈИЕ6 (Проценти од БДП)	14
Слика 22: Вкупни недоспекани меѓународни обврзници, избрани земји од ЈИЕ6 (милиони УСД)...	14
Слика 23: Вкупен јавен и приватен надворешен долг, 2012 година (% од БДП)	14
Слика 24: Фискални дефицити	15
Слика 25: Промени во приходите и расходите, 2011-12 година (Проценти од БДП)	15
Слика 26: Приходи и расходи, 2012 и 2013 година (проектирани) (проценти од БДП)	16
Слика 27: Фискален дефицит, 2012 наспроти 2013 година (проектиран) (проценти од БДП).....	16
Слика 28: Долг на генералната влада ^а	16
Слика 29: Државни гаранции (проценти од БДП)	16
Слика 30: Долг во домашна и во странска валута што доспева во 2013 година (проценти)	17
Слика 31: Долг во домашна валута што доспева во 2013 година (проценти од БДП) ^а	17
Слика 32: Стапки на реалниот кредитен раст (проценти на промена)	18
Слика 33: Реален раст на БДП, реален кредитен раст и странско финансирање, 2011-12 година (проценти).....	19
Слика 34: Каматни стапки на кредити и на депозити, 2011–12 година.....	19
Слика 35: Трошоци за финансирање за земјите од ЈИЕ6.....	19
Слика 36: Однос кредити наспроти депозити	21
Слика 37: Нефункционални кредити (процент од вкупни заеми).....	22
Слика 38: Поврат на капитал	23
Слика 39: Односи на адекватност на капитал	23
Слика 40: Стапки на невработеност, 2012 година	24
Слика 41: Учество во пазарот на трудот и невработеност	24
Слика 42: Учество во работната сила во ЈИЕ6 и ЕУ11	25
Слика 43: Промени во работната сила по род, К4 2008 година и К4 2012 година (Процентни поени)	25
Слика 44: Невработеност според возрасни групи.....	26
Слика 45: Промена на невработеноста според возрасни групи, 2008 до 2012 година(процентни поени)	26
Слика 46: Удел на јавниот сектор во вработувањата во ЈИЕ6.....	27
Слика 47: ЈИЕ6— Реален раст на БДП.....	28
Слика 48: Промена во вработувањето поврзана со промена од 1 процент на реалниот БДП, 1995- 2010 (процентни поени)	30
Слика 49: Преоден индекс на ЕБОР, 2000 и 2012 година	32
Слика 50: Промена на компонентите на преодниот индекс, 2000 до 2012 година.....	32

Слика 51: Него создадени работни места, избрани земји од ЈИЕ6 и ЕУ11, 2002–09.....	33
Слика 52: Преземени чекори во насока на започнување на бизнис (1990 – 2000) и реално започнување на бизнис (процент)	36
Слика 53: Скриено наспроти реално претприемништво во ЈИЕ6, 2010 година (процент од работоспособното население).....	36
Слика 54: Вештините и образованието НЕ СЕ пречка, 2005 и 2008 година	38
Слика 55: Вештини според групи на носители на работни места, Република Македонија и Литванија	39
Слика 56: Функционално неписмени лица на возраст од 15 години, ЈИЕ6 (проценти).....	40
Слика 57: Внатрешна мобилност и спремност за селење (процент).....	43

Табели

Табела 1: Очекувања за светскиот раст – реален раст на БДП (во проценти)	2
Табела 2: ЈИЕ6—Реален раст на БДП	3
Табела 3: ЈИЕ6: Кредитни рејтинзи ^а	17
Табела 4: ЈИЕ6 — Реален раст на БДП	28

ПОЛИЊА

Поле 1: Заеднички напредок во ЈИЕ6	9
Поле 2: Раздолжување на земјите на ЈИЕ6	20
Поле 3: Реформи и создавање на работни места.....	32
Поле 4: Демографски трендови во земјите на ЈИЕ6 и дневниот ред за создавање на работни места	35
Поле 5: Скриено претприемништво во Србијаа.....	37
Поле 6: Мобилност на студенти во високото образование.....	42

Овој извештај се изготвува два пати годишно од економисти во Секторот за намалување на сиромаштијата и за економско управување на регионот Европа и Централна Азија (ЕЦА ПРЕМ) во Светска Банка. Овој и претходните извештаи можат да се најдат на интернет страницата www.worldbank.org/eca/seerer. Тимот на автори е под водство на Абебе Адугна и Жељко Богетиќ. Следните членови на тимот имаа тематски задачи: Дилек Ајкут (светски настани и прогнози); Сајмон Дејвис (фискални прашања и долг); Агим Демукај (надворешен сектор, Косово); Сандра Хливњак (Босна и Херцеговина); Катерина Руцери Ладерки (посебната белешка за работните места); Ерјон Луци (менаџер на базата на податоци за ЈИЕ6, Албанија); Анил Онал (помош во истражувањето); Сања Маџаревиќ – Сујстер (инфлација, Црна Гора); Лазар Шестовиќ (реална економија, Србија); Биргит Хансл и Бојан Шимбов (трендови кај работната сила и финансиски сектор, Македонија). На тимот му помагаа и Марија Андреина Кловер и Мисмејк Галатис.

Дистрибуцијата на овој извештај и внатрешните и односите со медиумите се под водство на тимот на ЕХР составен од Лундрим Алиу, Денис Бошковски, Ана Гокутај, Јасмина Хаџиќ, Ендрју Кирхер, Весна Костиќ, Мирјана Поповиќ, Џон Македон, Кристин Шредер и Драгана Варезиќ.

На тимот со своите совети и насоки му помогнаа и Сату Кахконен (раководител на сектор, ЕЦА ПРЕМ2) и Ивон Тсиката (директор на сектор, ЕЦА ПРЕМ).

Во овој извештај „Југоисточна Европа“ се однесува на шесте земји од Западен Балкан (ЈИЕ6): Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Црна Гора и Србија.

РЕЗИМЕ

По двојната рецесија, како група, шесте земји од Југоисточна Европа (ЈИЕБ) – Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Република Македонија, Црна Гора и Србија – сега забележуваат слаб раст. Последната година, рецесијата во Еврозоната имаше неповолно влијание врз надворешната побарувачка и врз странските директни инвестиции (СДИ) во ЈИЕБ, а тешката зима и сушата во текот на летото го осакатија земјоделството и ги погодија трговијата, енергетиката и целокупната економска активност. Сега, повторно се зголемува производството. Заздравува извозот на Србија, најголемата економија во ЈИЕБ; временските услови се многу подобри; а во некои земји се враќа динамиката кај електричната енергија, туризмот и поврзаните сектори.

Меѓутоа, заздравувањето во ЈИЕБ сè уште е под знак прашање. Во некои земји, дополнителен товар претставуваат нефункционалните кредити, слабиот кредитен раст, продолженото намалување на задолжувањата и фискалното консолидирање и заздравувањето во ЈИЕБ веројатно нема да се забрза додека Еврозоната останува во рецесија.

Иако светските економски и финансиски услови продолжија да се подобруваат, во 2013 година, Еврозоната се очекува да биде во рецесија (со раст од -0,64 проценти). Се проектира светскиот БДП да порасне за 2,24 проценти во 2013 година, 3,0 проценти во 2014 и 3,3 проценти во 2015 година. Иако растот во земјите со високи приходи ќе биде бавен со 1,2 проценти во 2013 година (бавно растејќи на 2,0 проценти во 2014 и 2,3 проценти во 2015 година), во земјите со ниски и со средни приходи, во 2013 година, ќе биде 5,1 проценти, бавно забрзувајќи го растот на 5,6 проценти во 2014 и 5,7 проценти во 2015 година. Бруто протокот на капитал кон земјите со ниски и со средни приходи сега е за 60 проценти поголем од пред една година – укажувајќи на крај на најсериозните ефекти од дезинвестирањето во Еврозоната врз овие земји, вклучувајќи ги и економиите на ЈИЕБ.

Во тој контекст, регионот ЈИЕБ се проектира дека ќе порасне за 1,7 проценти во 2013 година, означувајќи го крајот на двојната рецесија од 2012 година. Иако растот генерално ќе биде ранлив, во сите шест земји ќе биде во нагорна линија. Повторно се очекува Косово да има највисок раст (3,1 процент), благодарейќи на големите јавни инвестиции и на значителниот прилив од дознаки. Следна по раст е Србија, со проектирани 2 проценти, делумно отсликувајќи го базичниот ефект од минатогодишната рецесија. Бидејќи Србија опфаќа околу 45 проценти од економијата во регионот, нејзиниот раст е од најголемо значење за успешноста на регионот. Србија се очекува да има корист од зголемените СДИ, доброто работење на ФИАТ и од враќањето на нормалните резултати во земјоделството, кое во 2012 година опадна за скоро 20 проценти; а со зголемувањето на сигурноста на инвеститорите базирано на можноста отворање на пристапните преговори со ЕУ подоцна во текот на годинава, може да се очекуваат повеќе СДИ. Албанија се очекува да расте со околу 1,6 проценти, како и претходната година, поддржана од стабилен извоз. Економскиот раст на Република Македонија се очекува да биде скромен и главно ќе доаѓа од извозот од СДИ и од јавните инвестиции. Во Црна Гора се очекува скроман раст, делумно поради заздравувањето на електроенергетскиот сектор и на земјоделството, но главно поради растот на туризмот. Во Босна и Херцеговина растот оваа година веројатно ќе биде слаб; проекцијата е само 0,5 проценти. За жал, бројните прашања поврзани со деловното опкружување во БИХ ќе продолжат да го ограничуваат приливот на СДИ како и перспективите за проширување на домашните бизниси.

За да го спречат намалувањето на овој привремен и ранлив раст, како што се наведува во последниот извештај, земјите од ЈИЕБ треба да ги интензивираат нивните напори за реформирање на структурните области. Напорите за фискална консолидација треба да бидат полесни сега кога се подобруваат перспективите на приходите. Инвестициската клима треба значително да се подобри, особено во главните области каде има слабости: градежните дозволи и одобренја, пречките за претприемништвото и веитините и инфраструктурата. Соседите треба да учат од Република Македонија која и понатаму има најповолна инвестициска клима во регионот, мерено според показателите на Дуинг Бизнис.

Една од главните загрижености за ова почетно заздравување е дека економиите на ЈИЕБ се погодени од висока невработеност, особено невработеност на младите и дека недоволно брзо создаваат работни места за да се апсорбираат новите учесници во работната сила. Фактички, состојбата со работните места е полоша отколку што покажуваат и онака лошите бројки за невработеноста бидејќи многу луѓе го напуштаат регионот за да работат на друго место. Делумно, тоа е наследство од периодите кога некои од земјите на ЈИЕБ страдаа од регионалните поместувања што ги одложуваа реформите. Емиграцијата продолжува бидејќи постојното опкружување за водење бизнис дополнително ги нагласува тешките услови на пазарот на трудот.

Она што сега треба да го направат земјите од ЈИЕБ е да го одржат слабото заздравување и да го зајакнат создавањето нови работни места. Тоа ќе бара агресивни политики ориентирани кон работните места. Неодамнешното истражување на Светска Банка за работата во земјите со ниски и со средни приходи во Европа и Централна Азија покажува дека политиките за создавање нови работни места најдобро би било да се насочат во четири области: поттикнување на претприемништвото, подобрување на веитините, управување со внатрешната и меѓународната мобилност и намалување на институционалните ограничувања за создавање работни места. Забрзувањето на реформите во овие области е императив ако сакаме да има надеж за повеќе, подобри и поразновидни работни места во земјите на ЈИЕБ.

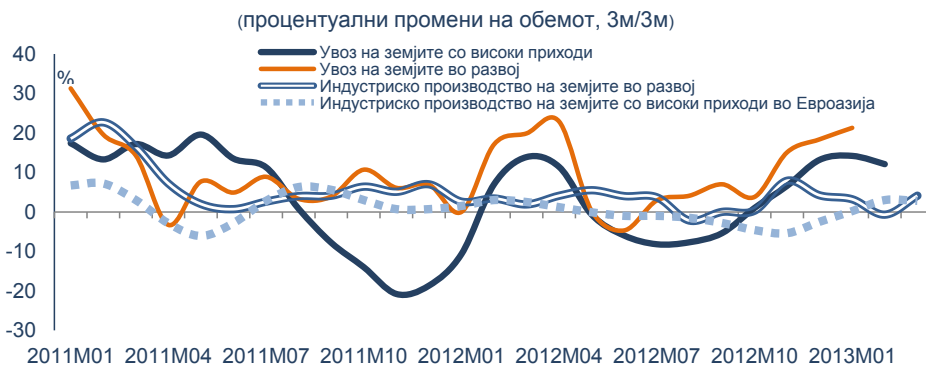
ПОГЛАВЈЕ 1: НАЈНОВИ МАКРОЕКОНОМСКИ ПРОМЕНИ

ГЛОБАЛЕН КОНТЕКСТ: РАСТОТ СЕ ЗАСИЛУВА, НО ЕВРОЗОНАТА СÈ УШТЕ Е ВО РЕЦЕСИЈА

Светскиот раст се засили во почетокот на 2013 година

И покрај бледиот раст во земјите со високи приходи во четвртото тримесечје на 2012 година (особено во Еврозоната), резултатите на земјите со ниски и со средни приходи се засилија и продолжија да се подобруваат во првото тримесечје на 2013 година (Слика 1). Иако растот на земјите со високи приходи се зајакна во првиот квартал од 2013 година, растот во земјите со ниски и средни приходи во некои региони се олабави додека во повеќето остана солиден. Достапните податоци за индустриското производство ја потврдуваат оваа мешана слика, со забавување на стапката на активност во Источна Азија и Пацификот (на 8,6 проценти), засилување во Европа и Централна Азија (на 2,4 проценти), враќање во позитива во Латинска Америка и Карибите (0,5 проценти) и одредено олабавување во Јужна Азија на сè уште робусните 7,7 проценти. И трговијата се поврати, зголемувајќи го извозот на земјите со ниски и со средни приходи со годишно темпо од 21 процент во јануари 2013 година, поддржувајќи го извозот на земјите со високи приходи во истиот период со годишно темпо од 7,3 проценти. Неодамна, истражувањата покажаа забавување на растот во второто тримесечје, делумно како резултат на задоцнетите ефекти на фискалното затегнување во Соединетите Американски Држави и регресијата на поддржливи стапки на раст во Источна Азија и Пацификот.

Слика 1: Светско индустриско производство и трговија: силна трговија, производството го допре дното

Извор: Група на Светска Банка за глобални перспективи.

Светскиот БДП се проектира да се зголеми за 2,2 проценти во 2013 година, а потоа постепено да расте за 3,0 процент во 2014 и 3,3 проценти во 2015 година (Табела 1). Растот во земјите со високи приходи ќе остане слаб со 1,2 проценти во 2013 година, но се проектира да достигне 2,0 проценти во 2014 и 2,3 проценти во 2015 година. Подобрените финансиски и генерално олабавените монетарни услови се очекува да стимулираат активност кај земјите со ниски и со

средни приходи кои имаат послаби резултати. Тоа треба да предизвика постепено забрзување на нивниот раст до 5,4 проценти оваа година, 5,6 проценти во 2014 и 5,7 проценти во 2015 година – грубо во рамки на нивниот потенцијал. Меѓутоа, Еврозоната се проектира да остане во речесија во 2013 година (со раст од – 0,4 проценти).

Табела 1: Очекувања за светскиот раст – реален раст на БДП (во проценти)

	2008	2009	2010	2011	2012e	2013f	2014f	2015f
Свет	1,4	-2,2	3,9	2,8	2,3	2,42	3,0	3,3
Земји со високи приходи	0,1	-3,5	2,8	1,7	1,3	1,2	2,0	2,3
Земји во развој	5,8	1,9	7,3	5,9	4,9	5,1	5,6	5,7
<i>Мемо</i>								
Евразона	0,3	-4,3	1,9	1,5	-0,5	-0,46	0,9	1,5

Извор: Проценки на персоналот на Групата на Светска Банка за глобални економски перспективи (Светска Банка 2013с).

Подобри финансиски услови на глобално ниво и робусни приливи кон економиите со ниски и со средни приходи

Значителните подобрувања на светските финансиски услови од летото 2012 година се задржаа и донесоа резултати во Еврозоната и ги задржаа генерално константи долговите на земјите со ниски и со средни приходи од јануари наваму (Слика 2). Бруто приливот на капитал кон земјите со ниски и со средни приходи се зацврсти бидејќи тековите на средства и банкарските текови во првите пет месеци од годинава се зголемија за 7п проценти – потврдувајќи го крајот на најсериозните ефекти на падот на активноста во Еврозоната врз финансиите на земјите со ниски и со средни приходи. Од јуни 2012 година, каматите на обврзниците на земјите со ниски и со средни приходи се намалија. Тоа значи дека нивните пазари на капитал беа слаби од почетокот на годината со намалување на одредницата на МСЦИ индексот за 3,3 на годишно ниво поради слабите корпоративни заработки и факторот специфичен за земјите. Иако несигурноста предизвикана од напорите за спасување на Кипар беше јасен потсетник за тоа колку може да биде кршлива сигурноста, изгледа дека имаше мало влијание врз остатокот од Еврозоната: приносите на долгот на Еврозоната со високи камати се зголемија за помалку од 50 бпс, а стапките на ЦДС на банкарскиот сектор од февруари се покачија само за 20 проценти. И покрај подобрувањата, Еврозоната останува во речесија и нејзината домашна побарувачка е слаба. Но, постои надеж дека овие подобрувања на финансиските пазари би можеле да преминат во постепено заздравување кон крајот на годината.

Слика 2: Светски финансиски пазари – продолжен мир

РАСТОТ ВО ЈИЕ6: ИЗЛЕЗ ОД ДВОЈНАТА РЕЦЕСИЈА?

Како што проектиравме во претходниот извештај, ЈИЕ6 падна во рецесија во 2012 година. Во целина, растот на ЈИЕ6 се покажа дека е еднаков на проектираниот во последниот извештај (-0,6 проценти). Само во Албанија и Косово растот остана позитивен додека другите економии паднаа во рецесија (Табела 2). Албанија и Косово повторно имаа најдобри резултати, придонесувајќи со 0,4 процентни поени во растот на регионот во 2012 година, но тоа беше повеќе од анулирано со негативните резултати на Србија, Босна и Херцеговина, Република Македонија и Црна Гора.

Табела 2: ЈИЕ6—Реален раст на БДП

	Реализиран 2012	Проценет Н1 2012	Проценет Н2 2012
АЛБ	1,6	0,9	2,2
БИХ	-0,7	-0,2	-1,1
КОС	2,3	3,6	1,1
МКД	-0,3	-0,8	0,2
ЦГ	-0,6	-0,9	-0,2
СРБ	-1,7	-1,5	-1,9
Повдериран просек	-0,6	-0,5	-0,7

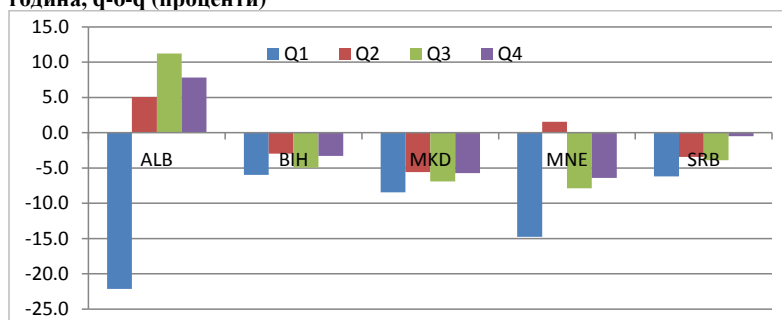
Извор: Персоналот на Светска Банка.

Во текот на 2012 година состојбата изгледаше најзагрижувачка во Босна и Херцеговина, во Црна Гора и во Србија. Не само што овие земји беа во рецесија туку и во некои од овие земји втората половина на годината се забрза нивното економско опаѓање. Во Босна и Херцеговина, високо фреквентните податоци покажуваат дека во втората половина на годината економијата опадна за 1,1 процент, додека во првата половина падот беше само 0,2 проценти¹. Во Србија, намалувањето во втората половина на годината беше предизвикано од тешката суша во

¹ Реалниот раст на БДП на БИХ во 2012 година сè уште е проценка.

земјоделството и прехранбената индустрија, а во помала мерка и од ефектите врз довербата поврзани со политичката несигурност во изборна година. Во Црна Гора, главните причини за намалувањето во првата половина од годината беа лошото време и малото производство на електрична енергија, а заздравувањето во втората половина не можеше да ги надомести загубите од почетокот на годината, како и проблемите во производството на металите (во втората половина).

Слика 3: ЈИЕ6—Индустриско производство, квартален раст во 2012 година, q-o-q (проценти)

Извор: Персоналот на Светска Банка. *Нема податоци за Косово.

Индустриското производство во регионот во целина во 2012 година се намали за 3,6 проценти (Слика 3).² Албанија е единствената земја каде што имаше пораст на индустриското производство. Во другите четири земји³ индустриското производство опадна во просек за 5,3 проценти споредено со 2011 година. Најголем пад на индустриското производство (скоро 7 проценти) беше забележан во Република Македонија и во Црна Гора додека Србија имаше најмал пад, главно како резултат на доброто последно тримесечје.

Меѓутоа, првичните податоци за 2013 година покажуваат слабо заздравување низ целиот регион. Тоа е резултат на прекинувањето на влијанието на еднократните фактори како што се лошата зима и сушата кои имаа неповолно влијание врз земјоделството, градежништвото и производството на енергија во многу од земјите. Заздравувањето е движено и од порастот на извозот на индустриските производи, особено од големата фабрика на ФИАТ во Србија, најголемата економија во регионот. И од Црна Гора и од Босна и Херцеговина се очекува да забележат скромно заздравување во 2013 година, додека за Албанија и за Република Македонија се проектира раст со слична или повисока стапка отколку во 2012 година. Растот на Албанија е поддржан од стабилниот извоз. Во Република Македонија перспективите за скорешен раст се потпираат главно на спроведувањето на плановите за јавни и за странски директни инвестиции. Меѓутоа, продолжената рецесија во Евронзоната ќе го ограничи ова слабо заздравување.

ДВИЖЕЊЕ НА ИНФЛАЦИЈАТА – ПРИТИСОЦИ НА ЦЕНИТЕ НА ХРАНАТА

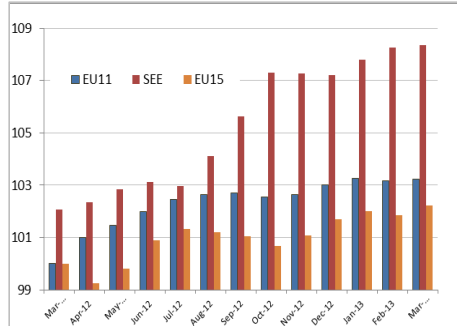
Динамиката на инфлацијата во ЈИЕ6 во текот на 2012 година беше разновидна, отсликувајќи ги разликите во побарувачката, цените и условите на вените на храната

² Пондериран просек, каде пондерот е уделот на БДП на земјата во вкупниот БДП на регионот.

³ Нема податоци за Косово.

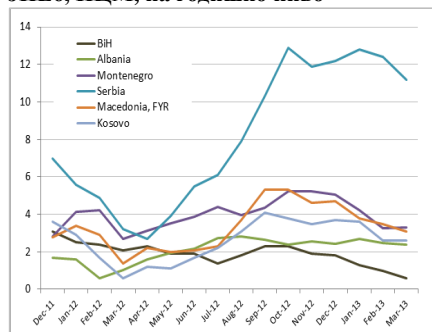
(Слика 5). Стапката на инфлација беше во опсег од 2 проценти во Албанија до над 7 проценти во Србија. Во некои земји (Босна и Херцеговина, Република Македонија, Црна Гора), зголемувањата на цените на енергијата придонесоа за инфлацијата, додека во други (Србија) цените на храната беа главниот двигател. Но, во целина негативните јазови во производството и високата невработеност ги притискаа надолу ценовните притисоци кон крајот на 2012 година и во почетокот на 2013.

Слика 4: Инфлацијата во земјите на ЕУ15, ЕУ 11 и ЈИЕ6, ИЦМ (крајот на 2011 година=100)

Извор: Еуростат, националните заводи за статистика и пресметки на персоналот на Светска Банка.

Слика 5: Инфлацијата во земјите на ЈИЕ6, ИЦМ, на годишно ниво

Извор: Еуростат, националните заводи за статистика и пресметки на персоналот на Светска Банка.

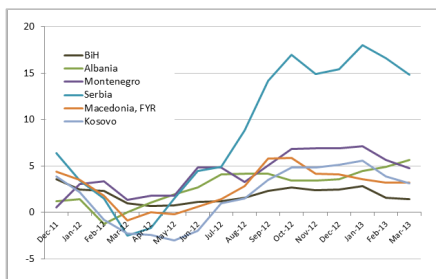
Сепак, инфлацијата во земјите на ЈИЕ6 и понатаму е многу повисока отколку во ЕУ15⁴ и ЕУ11⁵ (Слика 4). Со 6,7 проценти на годишно ниво во првиот квартал на 2013 година, инфлацијата во ЈИЕ6 е повисока отколку во ЕУ15 со 2,1 процент и ЕУ11 со 2,3 проценти. Тоа се рефлектира преку корекцијата на контролираните цени и даноците во некои од земјите на ЈИЕ6 кои се мачат да ги консолидираат своите јавни финансии и продолжените притисоци на цените на храната.

Цените на храната сè уште се главен двигател на инфлацијата во ЈИЕ6, но притисоците на цените на енергијата се намалуваат (Слики 6 и 7). Во првиот квартал од 2013 година, инфлацијата на цените на храната се зголеми до 9,3 проценти на годишно ниво, што е повисоко од врвот од 9,2 проценти во четвртиот квартал на 2012. Со сè уште забавената потрошувачка во земјите на ОЕЦД, светската побарувачка за нафта останува пасивна, а притисоците на цените на енергијата се намалуваат практично во сите земји на ЈИЕ6.

⁴ ЕУ15 се состои од Австрија, Белгија, Данска, Финска, Франција, Германија, Грција, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија, Шведска и Велика Британија.

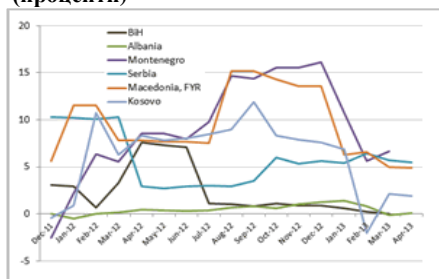
⁵ ЕУ11 се состои од Бугарија, Хрватска, Чешката Република, Естонија, Унгарија, Летонија, Литванија, Полска, Романија, Словачка и Словенија.

Слика 6: Инфлација на цените на храната во ЈИЕБ, на годишно ниво (проценти)

Извор: Еуростат, националните заводи за статистика и пресметки на персоналот на Светска Банка.

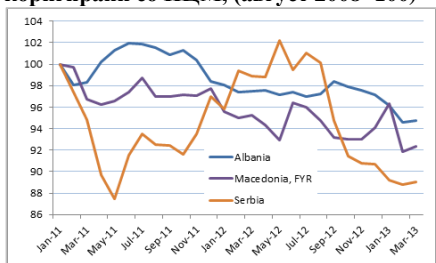
Слика 7: Инфлација на цените на енергијата во ЈИЕБ, на годишно ниво (проценти)

Извор: Еуростат, националните заводи за статистика и пресметки на персоналот на Светска Банка.

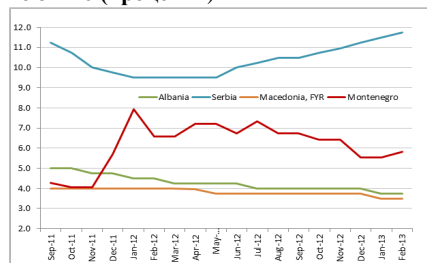
Повеќето валути на ЈИЕБ во последната година беа генерално стабилни и покрај постојаните грижи околу должничката криза во Еврозоната. Сепак, во 2012 година, повеќето земји од ЈИЕБ забележаа апрецијација на нивните реални курсеви предизвикувајќи намалување на ценовната конкурентност споредено со нивните трговски партнери. Од јануари 2012 година, реалните курсеви на валутите на Албанија, Република Македонија и Србија забележаа реална апрецијација (Слика 8). Само во Босна и Херцеговина, конвертибилната марка (КМ) имаше одредена депрецијација до декември 2012 година, што имплицира поголема ценовна конкурентност кај главните трговски партнери. Клучните референтни каматни стапки останаа главно стабилни (Слика 9).

Слика 8: Реални курсеви во ЈИЕБ, коригирани со ИЦМ, (август 2008=100)

Извор: Народните банки и пресметки на персоналот на Светска Банка. Понизок реален девизен курс значи апрецијација.

Слика 9: Референтни каматни стапки во ЈИЕБ (проценти)

Извор: Народните банки и пресметки на персоналот на Светска Банка.

Забелешка: За Црна гора, стапката на кредитите за ликвидност.

СИРОМАШТИЈА И НЕЕДНАКВОСТ—НЕ СЕ ПОДОБРУВААТ

Се проценува дека 33 проценти од луѓето во ЈИЕ6 живеат во сиромаштија, а 8 проценти живеат во екстремна сиромаштија. Рецесијата доведе до долготрајно зголемување на умерената сиромаштија –⁶ која се дефинира како удел на лицата со ниво на потрошувачка од 2,5УСД до 5УСД дневно – од 22 проценти на 26 проценти. Наспроти тоа, до 2012 година, умерената сиромаштија во ЕУ11 се намалуваше. Едноставните проекции за 2011-15 година покажуваат дека додека генерално сиромаштијата бавно ќе се намалува и во земјите на ЕУ11 и на ЈИЕ6, екстремната сиромаштија ќе се намали на 5 проценти во ЈИЕ6 и на 1 процент во ЕУ11.

Стапките на сиромаштија во ЈИЕ6, на национално ниво се многу повисоки отколку во ЕУ11. На сликата 10 се прикажани стапките на сиромаштија за земјите на ЈИЕ6 според методологија која овозможува меѓународни споредби.⁷ Во сите земји, освен Црна Гора, појавата на сиромаштијата е поголема во руралните области, а руралната сиромаштија е подлабока отколку во урбаните. Освен во Црна Гора и Република Македонија, каде дистрибуцијата на приходите е поурамнотежена, поголем дел од сиромашните живеат во руралните области. Разликите во стапките на сиромаштија помеѓу мажите и жените се занемарливи.

Рецесијата беше проследена со зголемување на нееднаквоста во земјите на ЈИЕ6.⁸ Додека нееднаквоста во регионот се намалуваше во периодот од 2005 до 2008 година (од проценети 38,9 проценти на 36,6 проценти), изгледа дека од 2008 година таа расте (достигнувајќи проценети 37,7 проценти). Овие трендови изгледа се различни од оние во ЕУ11 и во нивната основа стојат различните динамики на земјите. На пример, во Косово, нееднаквоста опаѓаше пред и по кризата. Во Србија нееднаквоста се намалуваше пред кризата, а по неа до некаде се зголеми.

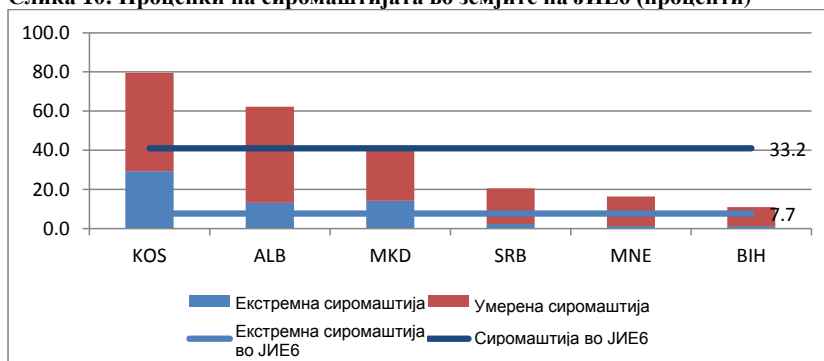
---

⁶ За жал, податоците не ни дозволуваат длабинска проценка како двојната рецесија во ЈИЕ6 влијаела врз сиромаштијата. И покрај постојаните инвестиции за подобрување на статистиката, податоците од анкетите на домаќинствата се обработуваат и објавуваат со задоцнување. Во Босна и Херцеговина и во Албанија, анкетите на домаќинствата што се користат за пресметка на стапките на сиромаштија (Анкетата на потрошувачката на домаќинствата во првата и ЈСМС во втората) не се извршуваат секоја година; најновите податоци за Босна и Херцеговина се од 2007, а за Албанија од 2008 година. За другите земји бројките за сиромаштијата се достапни за 2010 година (2011 беше неодамна објавена за Црна Гора). Врз основа на овие бројки и методологијата ЕЦАПОВ, дизајнирана за добивање меѓународно споредливи проценки, се проценува дека 33,2 проценти од луѓето во ЈИЕ6 (повеќе од 6 милиони) живеат во сиромаштија, а 7,7 проценти (повеќе од 1,4 милиони) во екстремна сиромаштија. Појавата на сиромаштија во ЈИЕ6 е значително повисока отколку просекот на земјите со средни приходи (ЗСП) во Европа и Централна Азија, каде сиромаштијата е 19 проценти и од ЕУ10, каде е 12 проценти, со екстремна сиромаштија под 2% и во двете групи.

⁷ Овие податоци се базираат на стандардизирани податоци од националните анкети на домаќинствата што се чуваат во Светска Банка (база на податоци ЕЦАПОВ) и агрегатот на потрошувачката во земјите. Линиите на сиромаштија што се користат се 2,5УСД по глава на жител според паритетот на куповна моќ (ПКМ) во 2005 година и 5УСД по глава на жител ПКМ за целокупната сиромаштија. Овие проценки се разликуваат од националните проценки на линиите на сиромаштијата и намерата не е да ги заменат. Тие се наменети само за меѓународни споредби.

⁸ Нееднаквоста се дефинира како Џини индекс за целиот регион (земајќи ги сите земји како една земја).

Слика 10: Проценки на сиромаштијата во земјите на ЈИЕ6 (проценти)

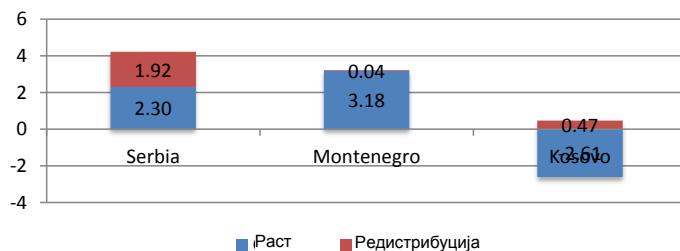

Извор: Проценки на персоналот на Светска Банка базирани на податоците од ЕЦАПОВ. Податоците се за последната расположива година: Албанија 2008, Босна и Херцеговина, 2007, Косово 2010, Република Македонија 2010, Црна Гора 2011 и Србија 2010.

Забелешки: Екстремната сиромаштија се дефинира како живот со помалку од 2,5УСД на ден, сиромаштијата е живот со помалку од 5УСД на ден. Сиромаштијата во БИХ веројатно е многу потценета поради проблемот на проценката на паритетот на куповна моќ за таа земја.

Влошувањето на нееднаквоста ја зголеми сиромаштијата во регионот бидејќи посиромашните групи беа повеќе погодени од рецесијата отколку побогатите. Во поединечните земји динамиката беше различна (Слика 11). На пример, во периодот 2009-2010 година сиромаштијата во Србија се зголеми и иако немањето раст го објаснува најголемиот дел од зголемувањето и порастот на нееднаквоста имаше голем придонес. За разлика од Србија, во Црна Гора, која има највисок приход по глава на жител во ЈИЕ6, нееднаквоста немаше статистички значително влијание врз трендовите на сиромаштијата. Во Косово, растот придонесе за значително намалување на сиромаштијата иако динамиката на нееднаквоста делумно го еродираше влијанието на растот врз намалувањето на сиромаштијата.

Слика 11: Растот и редистрибуцијата – Шарплиево расчленување на промените на сиромаштијата (5УСД на ден) помеѓу 2009 и 2010 година

Извор: Проценки на персоналот на Светска Банка базирани на податоците од ЕЦАПОВ.

Поле 1: Заеднички напредок во ЈИЕБ

Светска Банка усвои две нови цели за ефектуирање на нејзината цел за „Свет без сиромаштија.“ Овие две цели се: *ставање крај на екстремната сиромаштија до 2030 година* и *промовирање на заедничкиот напредок*. Одржливоста е врвен приоритет во патот до постигнувањето на овие цели: нивното постигнување бара промовирање на еколошката, социјалната и на фискалната одржливост. Акцентот на намалувањето на екстремната сиромаштија е во согласност со обврската да се преполови екстремната сиромаштија, определена со првата цел на Милениумските развојни цели (МРЦ), усвоени на светско ниво во 2000 година. Заедничкиот напредок се фокусира на приходите на посиромашниот дел од населението, а промовирањето на заедничкиот напредок е дефинирано како максимизирање на растот на приходите за најдолните 40 проценти од населението. Во земјите на ЈИЕБ, најдолните 40 проценти главно живеат во руралните области и во домаќинства чија глава е младо лице, маж, со ниско образование (главно основно) и е невработен, пензионер или студент. Да се биде самовработен наместо вработен за плата, ја зголемува веројатноста да се биде во најдолните 40 проценти во Босна и Херцеговина и во Црна Гора додека ја намалува веројатноста во Албанија, Република Македонија, Косово и Србија. Целта за заеднички напредок е експлицитно признание дека иако растот е потребен за развој, освен ако придобивките од тој раст не се широко споделени и особено ако не доаѓаат до посиромашните делови од населението, тој не може да им помогне да се подобрат нивните услови на живот.

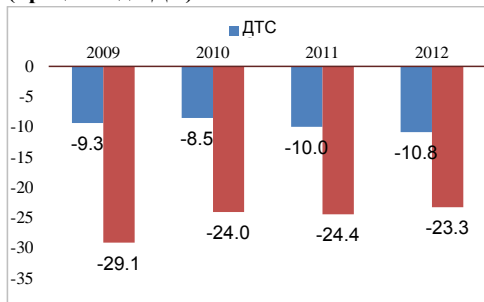
ТРГОВИЈА И НАДВОРЕШЕН ДОЛГ – ЗНАЦИ НА ПОДОБРУВАЊЕ

Поради блиските економски врски, надворешниот фактор во ЈИЕБ високо корелира со развојот на настаните во ЕУ. Во 2012 година, ЈИЕБ доживеа намалување на трговијата, дефицити на тековните сметки (ДТС), СДИ и на трансферите. Албанија имаше подобри резултати од остатокот на регионот, делумно поради повисокиот извоз на нафта и минерали и преориентирањето на извозот кон нови пазари, особено во Кина и во Турција. Српскиот извоз почна да се засилува во втората половина на 2012 година, главно како резултат на значителните СДИ во претходната година. Во првото тримесечје на 2013 година, извозот, движен од СДИ и од подобрените економски резултати на ЕУ, забележително се подобри, давајќи надеж за подобра надворешна позиција во 2013 година.

Дефицити на тековните сметки и трговски биланси

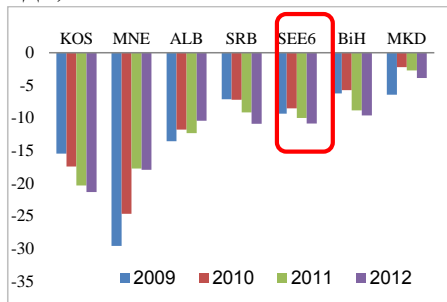
Додека и дефицитите на тековните сметки (ДТС) и трговските биланси (ТБ) се влошија во 2012 година, во првото тримесечје на 2013 година тие забележаа обратна насока. Намалувањето на побарувачката во ЕУ за стоките од ЈИЕБ доведе до пад во регионот кој почна во 2011 година и продолжи во 2012 (Слика 12 и 13). Во Србија (особено во првата половина), во Босна и Херцеговина и во Црна Гора, извозот опаѓаше, додека увозот растеше умерено. Во Косово, влошувањето на ДТС и ТБ го отсликуваше високиот извоз за изградбата на автопатот Косово – Албанија, бумот во приватното градежништво и големиот пад на извозот. Албанија беше исклучок, со подобрувања и кај ДТС и кај ТБ во 2012 година како резултат на растот на извозот и слабењето на увозот.

Слика 12: ДТС и Трговски биланс во ЈИЕ6 (процент од БДП)

Извор: Централните банки, ММФ ВЕО и пресметки на персоналот на Светска Банка.

Слика 13: ДТС по земји (процент од БДП)

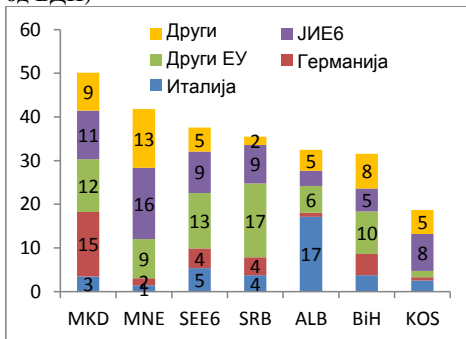
Извор: Централните банки во ЈИЕ6.

Извоз и увоз

Трговијата со ЕУ е централна за извозните перформанси на ЈИЕ6 (Слика 14). Дури и со економските проблеми предизвикани од кризата во Еврозоната и помалата побарувачка, ЕУ, сè уште зафаќа 55 проценти од целокупниот извоз на ЈИЕ6 во 2012 година, иако во однос на 2011 со 58,8 проценти, има пад.

Италија и Германија и понатаму се главни трговски партнери на ЈИЕ6 со 26,6 проценти (пад во споредба со 28,7 проценти во 2011 година). Иако извозот на регионот во ЕУ, како целина опадна, трговијата на Србија со ЕУ се зголеми. Исто така, порасна и албанскиот извоз во ЕУ, главно на нафта и минерали. Од друга страна, извозот на Косово во ЕУ се драстично се намали, главно како резултат на падот на цените на основните метали, главниот извозен производ на Косово.

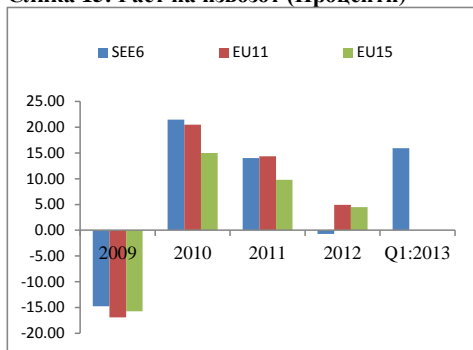
Слика 14: Извозот во 2012 година (процент од БДП)

Извор: Централните банки во ЈИЕ6.

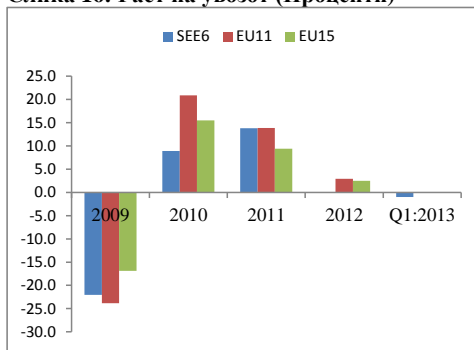
Се зголеми важноста на трговијата во регионот. Тоа особено важи за Косово, Црна Гора и Србија. Уделот на извозот во регионот во БДП се зголеми од 24,9 проценти во 2011 година на 27,0 проценти во 2012, додека извозот во другите земји надвор од ЕУ опадна. Трендот на раст на трговијата во регионот беше најзабележителен во Албанија, иако почнувајќи со мала основа. Експанзијата на извозот во земјите на ЈИЕ6 му овозможи на Косово да го ублажи остриот пад на неговиот извоз во ЕУ кога паднаа цените на металите.

Слика 15: Раст на извозот (Проценти)

Извор: Централните банки од ЈИЕ6 и Еуростат.
Забелешка: Податоците за 2013 година го опфаќаат само извозот на стоки; за претходните години се опфатени и стоките и услугите.

Слика 16: Раст на увозот (Проценти)

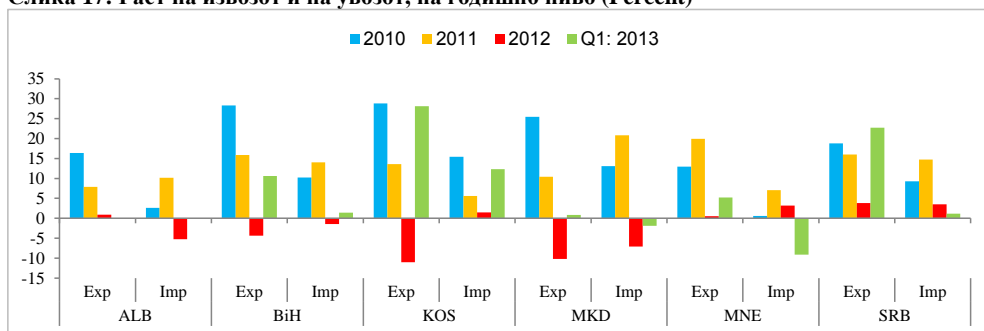

Извор: Централните банки од ЈИЕ6 и Еуростат.
Забелешка: Q1 2013 покажува само извоз на стоки; целосните години опфаќаат увоз на стоки и услуги.

Иако слабата побарувачка во Еврозоната и лошото време го земаа данокот од извозот на ЈИЕ6 во 2012 година, работите за 2013 изгледаат подобри (Слика 15). Во 2012 година, извозот на ЈИЕ6 се намали за 0,7 проценти – по зголемувањето од 14,0 проценти во 2011 година – додека извозот на ЕУ11 порасна за 4,9 проценти. Главната причина за падот на извозот на ЈИЕ6 беше влошувањето на економската клима во ЕУ поради која се намали побарувачката (Слика 15). Извозот почна полека да се подобрува во втората половина на 2012 година (на годишно ниво) бидејќи српската трговија поврзана со СДИ го покри падот од првата половина на годината. Од првото тримесечје на 2013 година, постои зрак надеж дека извозот може да заздраве во целиот регион во 2013 година.

Увозот на ЈИЕ6 остана непроменет во 2012 година и повторно падна во првото тримесечје на 2013 година (Слика 16). Движењата во условите за тргување исто така играат голема улога во објаснувањето на трендовите на растот на увозот низ ЈИЕ6. Цените за увоз на енергија и други стоки нагло паднаа во 2009 година, значително се зголемија во 2010 и 2011, останаа на исто ниво во 2012 и се намалија во 2013 година. Во 2012 година, увозот на Србија порасна додека на другите земји опадна. Увозот во втората половина на годината паѓаше побрзо отколку во првата половина во повеќето земји бидејќи и домашната побарувачка и индустриското производство продолжија да се намалуваат (Албанија, Република Македонија, Босна и Херцеговина и Косово) што се повтори и во првото тримесечје на 2013 година (Слики 16 и 17) главно поради слабата домашна побарувачка и економска активност.

Слика 17: Раст на извозот и на увозот, на годишно ниво (Percent)

Извор: Централните банки од ЈИЕ6.

Забелешка: За првиот квартал на 2013 година, слопчињата го покажуваат само увозот и извозот на стоки, додека за претодните години ги прикажуваат и стоките и услугите. Извозот на Косово за периодот од септември 2012 до јануари 2013 не го опфаќа извозот на електрична енергија, така што реалното намалување во 2012 година е помалку нагласено.

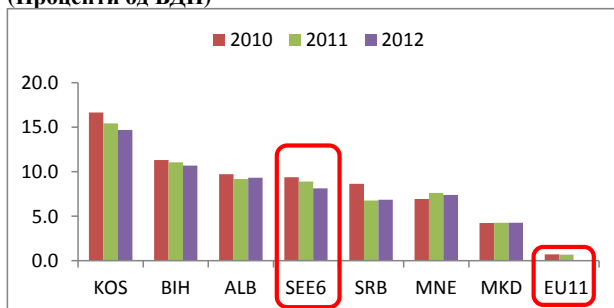
Дознаки и СДИ

Дознаките беа релативно отпорни на кризата во Еврозоната иако донекаде се намалија во последните две години. Додека дознаките во Србија се намалија од 9,5 проценти во 2009 година на 6,8 проценти во 2011 и останаа на истото ниво во 2012, дознаките во другите земји на ЈИЕ6 не покажаа драматични разлики од 2009 година наваму (Слика 18).

СДИ – кои се важни за финансирањето, инвестициите, извозот и растот во ЈИЕ6 – забележително се намалија во

2012 година, за 45,6 проценти (2,6 процентни поени) – но постои надеж за нивно заздравување во 2013 година (Слика 19). Намалувањето беше поголемо во првата половина на 2012 година, во сите земји освен Албанија. Во текот на целата година, СДИ се забавија во Албанија, а се намалија во Република Македонија, Косово и во Србија, главно како резултат на негативното влијание на кризата во Еврозоната, високата база од 2011 година во Србија и во Република Македонија и значителниот одлив од Република Македонија и Србија. Меѓутоа, во почетокот на 2013 година има охрабрувачки знаци. СДИ во Црна Гора се обновиле во втората половина на 2012 година со перспектива за понатамошен раст во 2013. Исто така, приватизацијата на телекомуникациската компанија (ПТК) во Косово, во април 2013 година и влезот на пазарот на Туркие Иш Банкеси ги подобри перспективите за СДИ во Косово. Во Србија, подоброто политичко опкружување и неодамнешниот напредок кон пристапувањето во ЕУ по политичкиот договор со Косово ги

Слика 18: Дознаки од работници во странство 2010–2012 (Проценти од БДП)

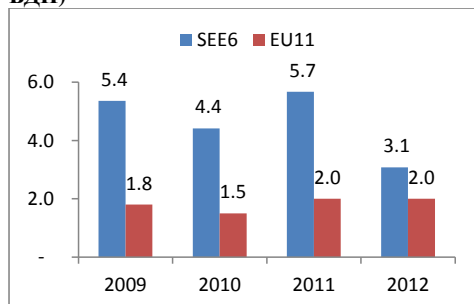

Извор: Централните банки од ЈИЕ6.

Албанија и Босна и Херцеговина ги дефинираат дознаките вклучувајќи ги и надоместоците на вработените; Косово, Србија, Република Македонија и Црна Гора користат потесни дефиниции.

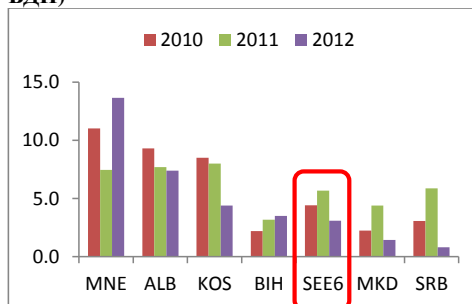
подобри перспективите за СДИ во 2013 година. Меѓутоа, СДИ во Албанија и во Босна и Херцеговина се очекува да останат на истото ниво.

Слика 19: Нето СДИ 2009-12 (Проценти од БДП)

Извор: Централните банки од ЈИЕ6.

Слика 20: Нето СДИ по земји (Проценти од БДП)

Извор: Централните банки од ЈИЕ6.

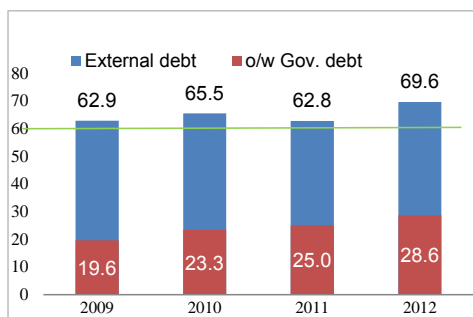
Надворешен долг

Во 2012 година, вкупниот надворешен долг во ЈИЕ6 се зголеми за 7 процентни поени од БДП бидејќи владите позајмуваа за да ги надоместат сè помалите приходи и слабите финансии (Слика 21). По намалувањето на 62,6 проценти од БДП во 2011 година, од нивниот врв од 65,5 проценти во 2010 година, просечниот надворешен долг на ЈИЕ6 во 2012 година постигна нов рекорд со 69,6 проценти. Од јуни 2009 до септември 2012 година четири од земјите пристапија на меѓународните комерцијални пазари преку издавање Еврообврзници (Република Македонија во 2009, Албанија во 2010, Црна Гора во 2010 и 2011 и Србија во 2011 и 2012 година; Слика 22) или на кредитните пазари со гаранции од МБОР (Србија, Република Македонија, Црна Гора).

Нагорниот тренд беше забележан кај сите земји на ЈИЕ6. Србија најмногу го зголеми својот надворешен долг преку издавање на обврзница од 1,75 милијарди УСД во 2012 година, доведувајќи го нивото на недоспеани обврзници на 2,7 милијарди УСД (Слика 23). Меѓутоа, најголемо зголемување на надворешниот долг во 2012 година имаше Косово поради повлекувањата од Стенд бај аранжманот со ММФ, но сепак вкупниот надворешен долг⁹ на Косово сè уште е многу скроман со 8,5 проценти од БДП. Црна Гора и Србија имаат највисок јавен и приватен надворешен долг, многу над регионалниот просек (Слика 23).

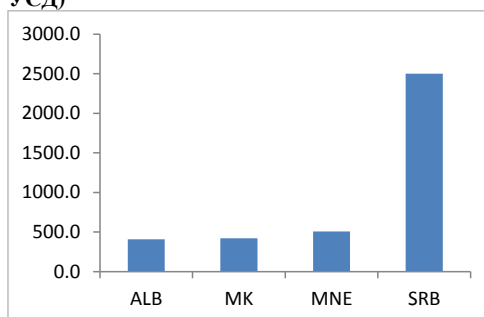
⁹ За разлика од останатите земји на ЈИЕ6, Косово има многу ограничен пристап до меѓународните финансиски пазари и соодветно многу низок надворешен долг.

Слика 21: Просечен надворешен долг на ЈИЕ6 (Проценти од БДП)

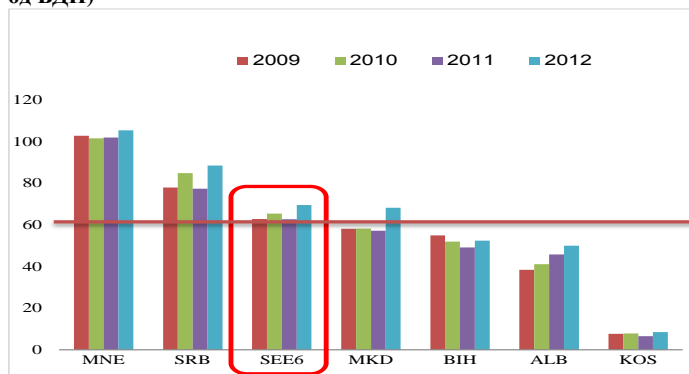
Извор: Централните банки и министерствата за финансии (МФ) од ЈИЕ6.

Слика 22: Вкупни недоспекани меѓународни обврзници, избрани земји од ЈИЕ6 (милиони УСД)

Извор: Министерствата за финансии од ЈИЕ6.

Слика 23: Вкупен јавен и приватен надворешен долг, 2012 година (% од БДП)

Извор: Централните банки и министерствата за финансии од ЈИЕ6; ММФ; Светска Банка.

Забелешка: Надворешниот долг на Црна Гора и Косово е проценет.

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА – ДИВЕРГЕНТНИ ПРИТИСОЦИ

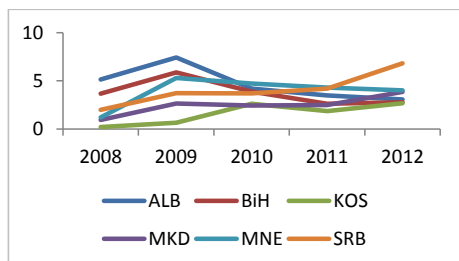
Фискалните дефицити во земјите на ЈИЕ6 имаа нагорен тренд во 2012 година, во просек од 3,2 проценти од БДП во 2011 на 3,9 проценти во 2012 година (Слика 24). Најголемо зголемување имаше во Србија (2,6 процентни поени од БДП) и во Република Македонија (1,4 процентни поени), второто главно поради исплатата на владините неисплатени обврски. Албанија и Црна Гора имаа спротивен тренд со намалување на наивните фискални дефицити.

Во регионот, во 2012 година, и приходите и расходите како процент од БДП се движеа во иста насока. Се издиференцираа две јасни групи: земји кои ги зголемија и приходите и расходите (растечко фискално оптоварување) и земји кои ги намалија обете.

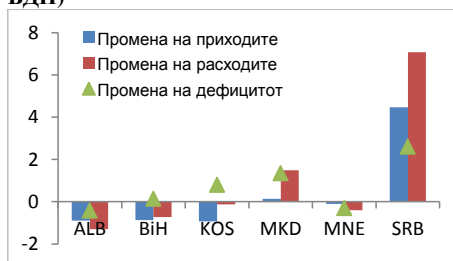
- **Растечко фискално оптоварување:** Иако нивните фискални дефицити се зголемија, приходите во Србија како процент од БДП се зголемија (Слика 25). Србија направи значителни напори за да ги зголеми приходите, зголемувајќи ги стапките на ДДВ и на данокот на добивка на корпорации (ДДК). За жал, иако двете земји имаа корист од зголемените приходи, и нивните расходи се зголемија, за 1,5 проценти поени од БДП во Република Македонија (поврзани со исплатата на долговите) и за 6,3 процентни поени во Србија.

Слика 24: Фискални дефицити (Проценти од БДП)

Извор: Светски економски преглед, април 2013.

Слика 25: Промени во приходите и расходите, 2011-12 година (Проценти од БДП)

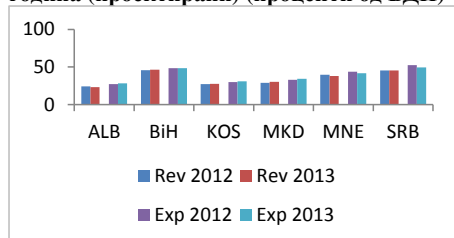
Извор: Светски економски преглед, април 2013, и пресметки на персоналот на Светска Банка.

- **Намалување на фискалното оптоварување:** Албанија, Босна и Херцеговина, Косово и Црна Гора забележаа намалување на расходите како удел во БДП за 0,2 до 1 процентен поен. Особено беше погодена наплатата на ДДВ (на пример со преку 2 процентни поени во Албанија) како резултат на бавниот или негативен економски раст. Сите овие земји успеаја да ги намалат расходите за да ги задржат своите фискални дефицити на одржливо ниво. Во Косово, намалувањето на расходите беше ограничено и поврзано со завршувањето на автопатот Р7 кон Албанија. Во некои земји, намалувањето на расходите резултираше со акумулација на долгови наместо со вистинско намалување.

Се проектира одредено намалување на фискалните дефицити во регионот во 2013 година (Слики 26 и 27). Просечниот фискален дефицит (непондериран) се очекува да се намали од 3,9 проценти од БДП во 2012 година на 3,7 проценти. Србија е предводник каде владата планира да го намали фискалниот дефицит од 6,8 на 4 проценти од БДП. И Босна и Херцеговина се очекува да забележи мало намалување на дефицитот (0,5 проценти од БДП), додека дефицитот на Република Македонија ќе биде стабилен како процент од БДП. Наспроти тоа, се проектира зголемување на дефицитите во Албанија и Косово, во првиот случај делумно како резултат на слабеењето на приходите, а во вториот како резултат на расходите за новиот автопат Р6 од Приштина до Скопје.

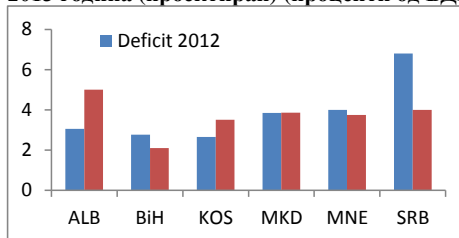
Зголемувањето на приходите се очекува да доведе до фискално здравување. Се проектира приходите да останат стабилни во целиот регион со просечни 35,2 проценти од БДП. Овој просек го сокрива намалувањето во Албанија и во Црна Гора. Во сите други земји се очекува зголемување на приходите благодареејќи на бавното подобрување на економската клима и понатамошните мерки за зголемување на приходите.

Слика 26: Приходи и расходи, 2012 и 2013 година (проектирани) (проценти од БДП)

Извор: Светски економски преглед, април 2013, и пресметки на персоналот на Светска Банка.

Слика 27: Фискален дефицит, 2012 наспроти 2013 година (проектиран) (проценти од БДП)

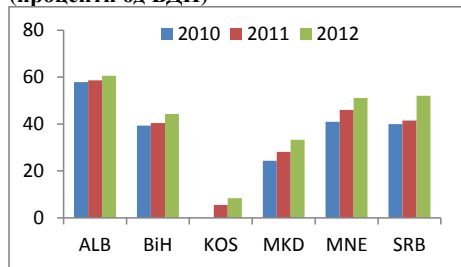
Извор: Светски економски преглед, април 2013, и пресметки на персоналот на Светска Банка.

Јавен долг и краткорочни ризици

Јавниот долг во сите земји на ЈИЕБ се зголемуваше во последните неколку години (Слика 29). Во просек, долгот на генералната влада (не вклучувајќи ги гаранциите и записите на централните банки) се зголеми од 37 проценти од БДП на крајот на 2011 година на 42 проценти на крајот на 2012 година. Зголемувањето во Србија беше за околу 12,5 процентни поени од 39,7 проценти на 52,2 проценти од БДП - не вклучувајќи ги гаранциите (со гаранциите, бруто јавниот долг на Србија во 2012 година беше над 60 проценти). Исто така, во Албанија се смени законот со што се дозволи пробивање на плафонот на задолжување од 60 проценти од БДП. Сепак, кредитните рејтинзи во регионот од средината на 2012 година останаа стабилни (Табела 3).

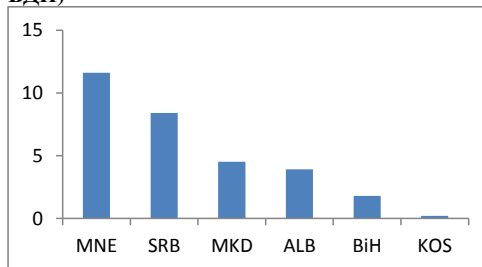
Долгот гарантиран од државата, прашање за неколку земји, сè уште расте (Слика 29). Гарантираниот долг е над 11 проценти од БДП во Црна Гора и над 8 проценти во Србија, додека гаранциите во Албанија и Република Македонија остануваат под 5 проценти, но сите бавно се доближуваат до тој праг. Неодамна, Косово издаде гаранција на Компанијата за пренос на електрична енергија КОСТТ, но неговите гаранции се помалку од 0,2 проценти од БДП. Гаранциите во Босна и Херцеговина се околу 0,8 проценти од БДП.

Слика 28: Долг на генералната влада^a (проценти од БДП)

Извор: Светски економски преглед, април 2013

Слика 29: Државни гаранции (проценти од БДП)

Извор: Националните власти и проценки на

^aКористен е бруто концептот, без гаранции.

персоналот на Светска Банка.

Табела 3: ЈИЕ6: Кредитни рејтинзи^a

	декември 2010	декември 2011	декември 2012	мај 2013
АЛБ	Б+	Б+	Б+	Б+
БИХ	Б+	Б	Б	Б
МКД	ББ	ББ	ББ	ББ-
ЦГ	ББ	ББ	ББ-	ББ-
СРБ	ББ-	ББ	ББ-	ББ-

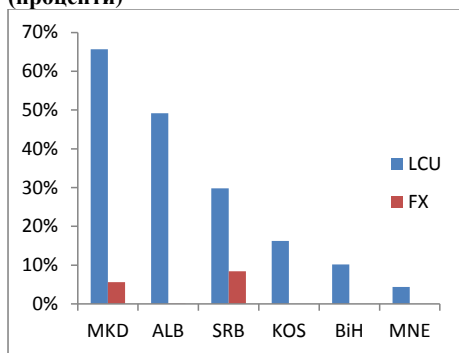
Извор: Стандард и Пурс

^a Долгорочен девизен долг со состојба 8 мај 2013 година.

Косово нема кредитен рејтинг.

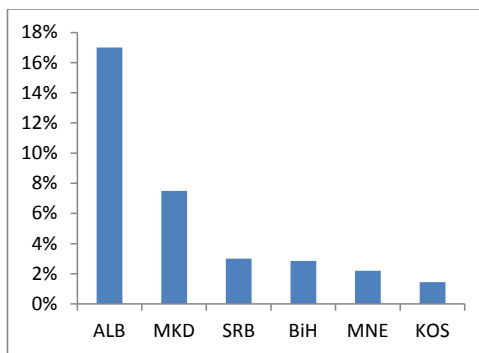
Краткорочниот долг, особено во домашна валута почна да доминира со портфолиото на долгот на некои земји. Иако на крајот на 2012 година две третини од долгот на Република Македонија изразен во домашна валута доспеваше до крајот на 2013 година, во првата половина на 2013 година, властите успеаја да го продолжат рокот на доспевање преку драстично намалување на тримесечните благајнички записи и зголемување на 6 месечните и 12 месечните благајнички записи и нови издавање на 3 и 5 годишни обврзници. Околу половина од албанскиот домашен долг (слики 30 и 31). Иако само околу една третина од српскиот долг во домашна валута треба да се врати до крајот на годината, краткорочниот долг се зголемува: 58 проценти од обврзниците и благајничките записи изфадени на локалниот пазар во 2013 година се со рок од 53 недели или помалку, споредено со помалку од половината во 2012. Сите благајнички записи што ги има издадено Босна и Херцеговина во 2013 година се краткорочни, споредено со 57 проценти во 2012.

Слика 30: Долг во домашна и во странска валута што доспева во 2013 година (проценти)

Извор: Блумберг; Пресметки на персоналот на Светска Банка.

Слика 31: Долг во домашна валута што доспева во 2013 година (проценти од БДП)^a

Извор: Блумберг; Пресметки на персоналот на Светска Банка.

^a Не се вклучени благајничките записи на централните банки, со кои се издава и гарантира долг.

- **Повеќето инструменти за надворешен јавен долг во ЈИЕБ имаат долг рок на доспевање.** Ниту една земја нема повеќе од 8 проценти од нејзиниот долг изразен во странска валута што доспева во 2013 година, а Босна и Херцеговина, Косово немаат воопшто. Република Македонија има долг во странска валута во износ од 175 милиони евра што доспева во 2013 година, но тој беше репрограмиран во почетокот на јануари 2013. Меѓутоа, некои земји користат краткорочни инструменти во странска валута.

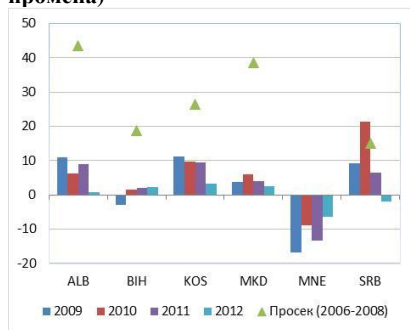
Комбинирањето на долгорочниот надворешен долг и краткорочниот домашен долг помогна да се ограничи директната владини изложеност на валутниот ризик и на домашните банки им се даде можност да инвестираат во краткорочни инструменти. Голем дел од краткорочниот јавен долг го купуваат домашните банки, овозможувајќи им на оние со ликвидни средства да добијат повисоки камати отколку што плаќа централната банка за депозитите кај неа. Во време кога приватните банкарски депозити растат побрзо од кредитите, многу комерцијални банки ја искористија можноста да заработат повисоки камати.

Меѓутоа, краткорочниот домашен јавен долг ги изложува владите на ризик од рефинансирање. Иако комерцијалните банки сега се ликвидни и го рефинансираат краткорочниот јавен долг, промена во внатрешното или надворешното финансиско или економско опкружување може да ја намали нивната спремност да го прават тоа. Поради тоа, при дизајнирањето на фискалните и долговните приоритети би било мудро да се разгледаат сите вакви ризици.

ФИНАНСИСКИ СЕКТОР – БАВЕН КРЕДИТЕН РАСТ

Кредитниот раст во регионот во последната година беше стагнантен или во надолна линија (Слика 32). Во Албанија, Косово, Република Македонија и во Србија кредитниот раст беше побавен од претходните години. Кредитниот раст во Босна и Херцеговина беше слаб (со раст од 2,8 проценти), а во Црна Гора и покрај некои подобрувања, сè уште беше негативен.

Слика 32: Стапки на реалниот кредитен раст (проценти на промена)¹⁰

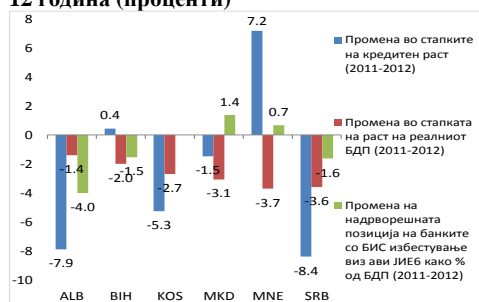
Извор: Националните власти и пресметки на персоналот на Светска Банка.

Факторите на побарувачката во добар дел го објаснуваат намалувањето или стагнирањето на кредитниот раст во земјите на ЈИЕБ. Ниската побарувачка за кредити ја отсликуваше замрзната економска активност на бизнисите и на приватниот сектор поради кризата. Исто така, домаќинствата и компаниите кои позајмуваа повеќе во периодот на просперитет сега се обидуваат да ја намалат задолженоста на одржливо ниво. Исто така, развојот на каматните стапки покажува дека е намалена побарувачката за кредити. Каматните стапки во земјите на ЈИЕБ опаднаа во последната година (Слика 34); индикација дека понагласени фактори на страната на побарувачката влијаеле врз растот на кредитирањето.

¹⁰ Просечниот кредитен раст на Црна Гора во периодот 2006-2008 година беше 97,2 проценти (не е прикажан).

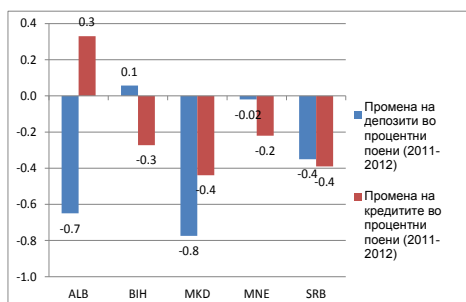
На страната на понудата, финансирањето стана поскапо бидејќи условите на финансиските пазари се влошија, особено во првата половина на 2012 година. Европските банки беа под интензивен притисок бидејќи нивните надоместоци за осигурување на кредитите (ЦДС) почнаа да растат кон средината на 2011 година и повторно во вториот квартал на 2012.¹¹ И надоместоците за ЦДС на земјите од ЈИЕ6 почнаа да растат, што го направи финансирањето поскапо.¹²

Слика 33: Реален раст на БДП, реален кредитен раст и странско финансирање, 2011–12 година (проценти)

Извор: Националните власти, Банката за меѓународни порамнувања и пресметки на персоналот на Светска Банка.

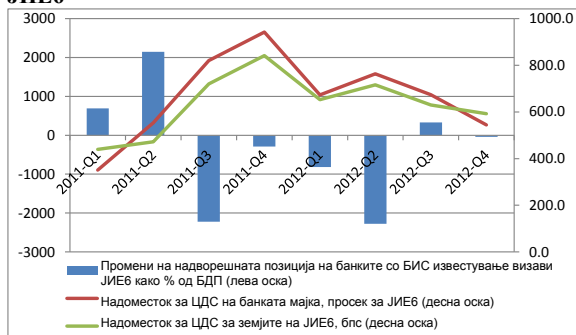
Слика 34: Каматни стапки на кредити и на депозити, 2011–12 година

Извор: Националните власти и пресметки на персоналот на Светска Банка.

И покрај неодамнешните подобрувања, банкарскиот сектор сè уште е во лоша состојба. Во втората половина на 2012 година ЦДС беа подобри за банките мајки и за земјите на ЈИЕ6 отколку претходниот период, благодарејќи на мерките преземени од ЕЦБ и од Федералните резерви на САД. Со тоа се намалија трошоците за финансирање (Слика 35).¹³ Како резултат на тоа, по процесот на раздолжување кој продолжи во второто тримесечје на 2011 година (види поле 2) и резултираше со намалување на позицијата на Банките со БИС известување визави регионот (2,9 проценти во просекот од 2011

Слика 35: Трошоци за финансирање за земјите од ЈИЕ6

Извор: Блумберг, Банката за меѓународни порамнувања и пресметки на персоналот на Светска Банка.

¹¹ Надоместоците за ЦДС на банките мајки ги опфаќаат: Рајфајзен банка Австрија, Ерсте банка Австрија, Банка Интеза Италија, Уникредит Италија, Сосиете женерал Франција, Националната банка на Грција и Алфа банка Грција.

¹² Вообичаена практика е трошокот за финансирање од интергруп да биде утврден според трошокот за финансирање на банката мајка плус надоместоците за ЦДС на земјата каде е лоцирана банката ќерка.

¹³ Анкетата за условите на банкарските кредити на растечките пазари укажува дека се подобрени условите на меѓународните пазари во втората половина на 2012 година.

плус БДП за 2012 година), во третиот квартал на 2012 година имаше зголемување на надворешната позиција за 0,4 проценти од заедничкиот БДП на ЈИЕ6 за 2012 година. Меѓутоа, како што докажа четвртиот квартал на 2012 година, финансискиот сектор сè уште мора да се справува со нефункционалните кредити (НФК), раздолжувањето и со обновувањето на кредитниот раст. Во четвртиот квартал имаше мала, но негативна промена на надворешната позиција на банките со БИС известување (0,05 проценти од заедничкиот БДП за 2012 година).

Поле 2: Раздолжување на земјите на ЈИЕ6

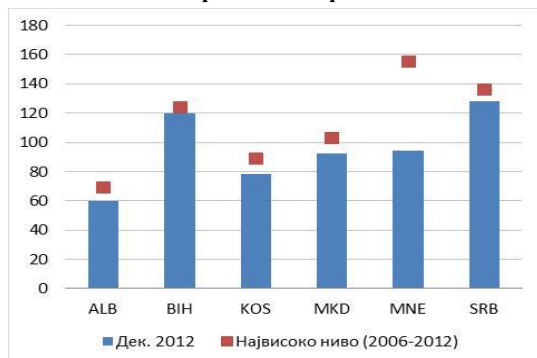
Од 2008 година, земјите на ЈИЕ6 беа изложени на ризикот од нарушувачко повлекување на средствата од европските банки. Според Банката за меѓународни порамнување (БИС), до крајот на 2008 година, побарувањата на оваа банка во регионот достигнале 20,7 милијарди УСД – 22,2 проценти од заедничкиот регионален БДП. Меѓутоа, имаше големи диспаритети помеѓу земјите. Побарувањата од Србија, Босна и Херцеговина и Црна Гора беа помеѓу 27 и 32 проценти, додека од Република Македонија и од Албанија само 5 проценти, што се покажа како добра заштитна зона. Бидејќи најголем дел од финансирањето во регионот беше со посредство на локалните банки во странска сопственост кои исто така беа системски важни, банкарскиот сектор сметаше дека ризикот од брзо повлекување на средствата е значителен. За дополнително да се комплицираат работите, повеќето банки во странска сопственост во ЈИЕ6 биле со седишта во земјите од ЕУ што се соочуваа со тешкотии како Италија, Словенија и особено Грција. Досега не се остварија најлошите сценарија (главно благодареејќи на активностите на меѓународните финансиски институции кои ја создадоа виенската иницијатива за поддршка на регионот во време на криза). Меѓутоа, ризикот сè уште постои, вклучувајќи ги и шоките предизвикани од недовербата што доаѓаат од банките мајки кои се наоѓаат во земјите од Еврозоната што се во неволја.

Слика П2.1 Побарувања на странските банки од банки во ЈИЕ6 (милиони УСД)

Извор: Банката за меѓународни порамнувања.

Слика 36: Однос кредити наспроти депозити

Извор: Националните власти и пресметки на персоналот на Светска Банка.

направи обид да се поврза растот на кредитите со растот на депозитите (или генерално на домашното финансирање), особено во понеурамнотежените економии. Земјите што почнуваат од веќе поволна позиција и можат да го финансираат кредитирањето со локални извори се во подобра позиција. Албанија, Косов и Македонија имаат долга историја на однос на кредити и депозити под 100; Босна и Херцеговина и Србија ќе имаат многу поголеми проблеми. Црна Гора успеа значително да го намали овој однос од неговиот врв.¹⁴ Фактички, четирите земји што имаат однос на кредити и депозити под 100, до средината на 2009 година имаа повисок кредитен раст за време на кризата отколку двете земји кои претходно имале високи односи на кредити и депозити.

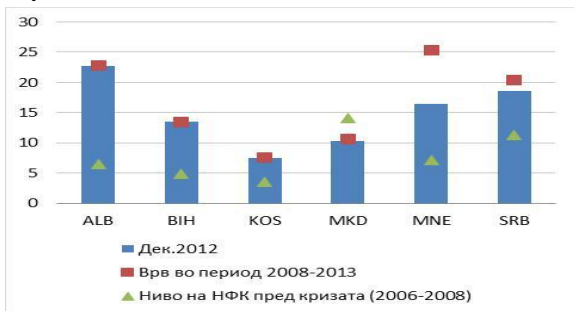
Меѓутоа, еволуцијата на условите на делот на понудата исто така одразува и фактори кои се вон рамките на трошоците. Дел од искажаното стегнување се должи на факторите поврзани со домашните услови во делот на понудата, како што се монетарна политика, преоценувањето на економските изгледи од страна на банките, и високото ниво на нефункционални кредити.¹⁵ Најновото Истражување на условите за давање заеми од страна на банките на пазарите во развој укажува на тоа дека кредитните услови и понатаму се затегнуваат со зголемувањето на нивото на нефункционални кредити.

Подобрениот пристап до локално финансирање преку депозитите или капиталните пазари ќе биде централно за обновувањето на кредитниот раст. Надворешната позиција на банките со БИС известување визави земјите на ЛИБ6 сè уште, во просек, изнесува 11,5 проценти од заедничкиот БДП (за 2012 година). Со значителниот ветер во лице на страната на понудата може да се бори ако се интензивира процесот на преминување на локално финансирани банки, барем во земјите кои имаат висок однос на кредити и депозити (Слика 36). Новото правило на игра е да се

¹⁴ Интересно е дека сите земји освен Косово имале највисок однос на кредити и депозити во многу краток период помеѓу март и јули 2009 година (на самиот почеток на финансиската криза). Србија имаше највисока вредност во април 2011 година, а Косово во јуни 2010.

¹⁵ Извештајот на ММФ за справување со високото ниво на нефункционални кредити во централна, источна и југоисточна Европа го потврдува негативниот ефект на нефункционалните кредити врз понудата на кредити (www.imf.org/external/region/eur/.../030112.pdf).

Слика 37: Нефункционални кредити (процент од вкупни заеми)¹⁶

Извор: Пресметки на националните власти и персоналот на Светска банка.

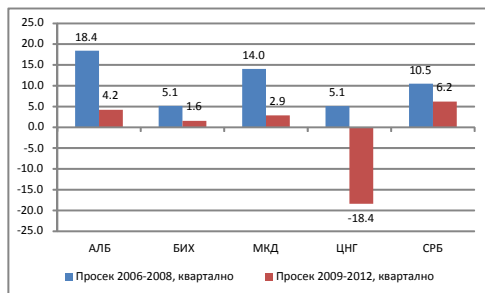
повторно да се зголемува, особено во втората половина на 2012 година. Најтешко погодени се Албанија и Босна и Херцеговина. Нивото на нефункционални кредити во овие земји во моментот ја достигнува својата најголема вредност од почетокот на кризата. Република Македонија и Косово исто така се соочија со втор бран на зголемување на нивото на нефункционални кредити, иако ова зголемување е помалку интензивно и сегашното нивоа на нефункционални кредити се нешто под најголемите вредности. Во Црна Гора, и покрај значителното намалување од најголемата вредност, поради големата продажба на средства на компании за факторинг, сепак нивото на нефункционални кредити сè уште е второ највисоко во регионот и продолжува да се зголемува бидејќи остварен е само ограничен напредок во смисла на реструктурирање и разрешување. Свкупната слика во регионот одразува високо ниво на нефункционални кредити кое и понатаму расте во првите неколку месеци во 2013 година, што претставува оптоварување на економските активности и спремноста на банките да позајмуваат. Во исто време, неуспешните земи се добро обезбедени во Србија, Косово, Македонија и, до одреден степен во Босна и Херцеговина. Обезбедувањето во Албанија и Црна Гора е под просекот.

Нивото на нефункционални кредити повторно се зголемува (Слика 37). Високото нивоа на нефункционални кредити го одразува намалувањето на квалитетот на заемите и хроничните тешкотии со кои се соочуваат банките при отпишување на нефункционалните кредити поради слабите режими за insolventност. Иако нивоата на нефункционални кредити значително се разликуваат ширум регионот, сепак вториот бран на зголемување претставува причина за загриженост. По краткото стабилизирање (односно намалување во одредени земји, како што е Црна Гора), нивото на нефункционални кредити почна

¹⁶ Податоците за нивото на НФК пред кризата (2006 – 2008) за Србија се однесуваат само на нивото на крајот на 2008 година.

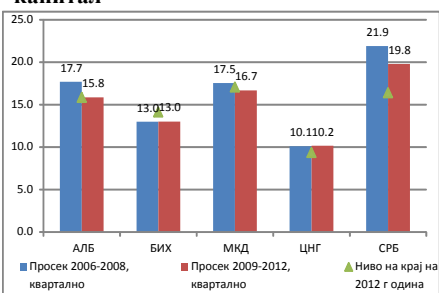
Слика 38: Поврат на капитал

Извор: Пресметки на националните власти и персоналот на Светска банка.

Забелешка: Податоците за Србија за „Просек 2006-2008 на квартално ниво“ се однесува само на 2008 година. Податоците за Црна Гора за крајот на 2012 година се однесуваат за септември 2012 година

Слика 39: Односи на адекватност на капитал

Извор: Пресметки на националните власти и персоналот на Светска банка.

Забелешка: Податоците за Србија за „Просек 2006-2008 на квартално ниво“ се однесува само на 2008 година.

Во просек банките во регионот излегоа од кризата многу помалку профитабилни од претходно: во сите земји нивната профитабилност се намали за повеќе од половина. Повратот на капитал (Слика 38) се намали од 10,6 проценти во просек во 2006 – 08 година до 0,7 проценти во 2009 – 12 година, повторно со одредени разлики помеѓу земјите. Црна Гора беше особено тешко погодена.

Добрите вести се дека банките успеаја да ги одржат своите позиции на капитал на солидно ниво (Слика 39). Во споредба со нивото пред кризата, односите на адекватност на капиталот на банките не се изменија многу; ова им помогна на регионалните банки да ги издржат непогодите на Еврозоната. Исто така, односите на адекватност на капиталот во регионот се значително поголеми отколку што тоа го бараат локалните регулативи (помеѓу 8 и 11 проценти, во зависност од земјата). Меѓутоа, високото ниво на нефункционални кредити, иако сè уште под контрола, би можело да претставува извор на ризик, а регулаторите треба внимателно да ја следат состојбата.

Сите земји на ЈИЕБ остварија значителен напредок во однос на реформите на финансискиот сектор во изминатите две до три години, иако не сите подеднакво. Сите тие ги зајакнаа законите кои ги регулираат централните банки како и финансиските и нефинансиските институции и нивниот надзор. Сепак, ширум регионот, одредени мерки треба да добијат приоритет, и тоа:

- **Сеопфатни мерки за намалување на нивоата на нефункционални кредити.** Иако нивоата на нефункционални кредити во регионот се разликуваат, сепак во сите земји на ЈИЕБ имаат влијание врз квалитетот на средствата во банкарскиот сектор, финансиските резултати, трошоците за давање заеми, фокусот на раководството, како и на спремноста задавање заеми. Рационализирањето на рамката за разрешување и постапките за инсолвентност и усвојувањето на постапки за побрзо вонсудско порамнување би можеле да се покажат како корисни.
- **Поблиска координација помеѓу домашните регулатори и регулаторите на земјата домаќин.** И покрај тоа што намалувањето на долговите сè уште не предизвикало некакви

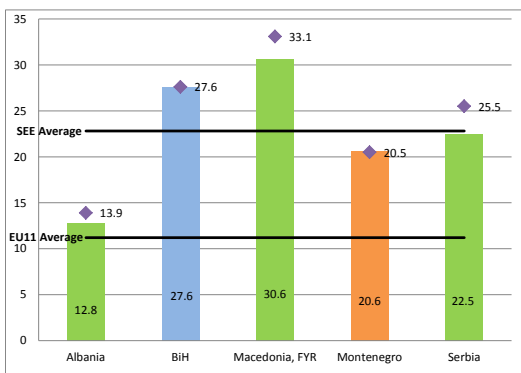
поголеми нарушувања, сепак би можело да биде предизвик за системот. Според тоа, интензивирањето на координацијата со регулаторите од ЕУ е од витално значење за спречување на било какви нарушувања. Иницијативата 2.0 од Виена придонесува за подобрување на координацијата.

- **Градење на локалното финансирање и локалните пазари на капитал.** Ова може да се покаже како особено важно за земји кои сè уште имаат високи односи помеѓу заемите и депозитите, со оглед на тоа што банките се обидуваат да изнајдат поурамнотежени и одржливи начини на финансирање.
- **Подобрување на заштитата на осигурените депозити** преку рекапитализација на агенциите за осигурување на депозитите (онаму каде има потреба) или преку конкретни договори со меѓународни финансиски институции.
- **Прецизирање на сеопфатните рамки за управување со кризи.** Како што покажа финансиската криза, властите треба да бидат подготвени за низа неповолни сценарија, а регулаторите треба да бидат спремни да ги координираат кризните мерки.

ТРЕНДОВИ НА РАБОТНАТА СИЛА—ВИСОКА НЕВРАБОТЕНОСТ ШИРУМ РЕГИОНОТ¹⁷

Во текот на 2012 година невработеноста се стабилизира на повеќе од 20 проценти (Слика 40). Во 2012 година, стапките на невработеност во ЈИЕ6 останаа на нивоа слични како и највисоките нивоа за време на кризата (виолетовите кароа во Слика 40).¹⁸ Просекот за регионот изнесуваше околу 22,8 проценти во К4 од 2012 година, односно повеќе од двојно поголем од просекот од 11,2 проценти во земјите на ЕУ11. Невработеноста малку се намали во Албанија и Србија (зелените столпчиња) и се вложи во Црна Гора (портокаловото столпче), додека во другите земји не се промени многу. Како што се очекуваше, стапките на активност се повеќе намалени онаму каде стапките на невработеност се најмногу зголемени, (Слика 41).

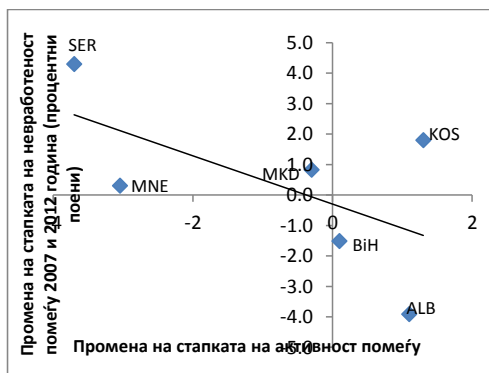
Слика 40: Стапки на невработеност, 2012 година

Извор: Податоци од АРС и МОТ. За Косово немаше податоци по 2009 година.

Забелешка: Податоци за К4 2012 година, освен за Босна и

Слика 41: Учество во пазарот на трудот и невработеност

Извор: Податоци од АРС и МОТ.

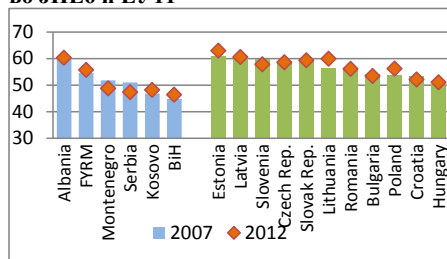
¹⁷ Овој дел во голема мера се потпира на Светска банка ,2013г.

¹⁸ Видете исто така Светска банка 2013а.

Херцеговина (К3 2011 година).

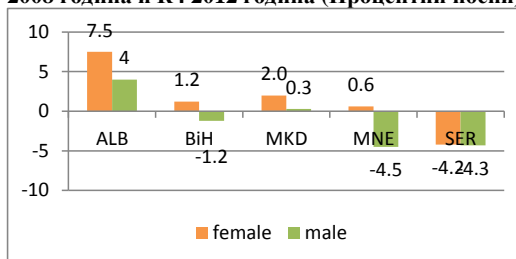
Стапките на активност се пониски во земјите на ЈИЕ6 отколку во земјите на ЕУ11, а неформалниот сектор се чини дека восприема помал дел од невработените луѓе од претходно (Слика 42). Од 2008 година, во сите земји на ЈИЕ6 освен Србија, во работната сила влегле повеќе жени од мажи. Активноста кај мажите стагнира или опаѓа (Слика 43). Пониските стапки на учество во работната сила делумно може да се објаснат со високите нивоа на неформално работење¹⁹ во ЈИЕ6, каде голем број на самовработени лица и земјоделски работници се во микро претпријатија во кои немаат платени вработени. Иако во земјите од ЈИЕ6 има недостаток на податоци за неформалниот сектор, сепак информациите од дел од новите земји членки на ЕУ²⁰ укажуваат на тоа дека нивото на неформално работење е највисоко во земјоделството (80,6 проценти) и градежништвото (38,2 проценти), како и кај самовработените лица (83,9 проценти).²¹ Иако неформалното работење често пати се смета за краен излез за невработените луѓе во кризни времиња, сепак овој пат постојат докази кои укажуваат дека неформалното работење не се прошири да го пополни јазот во најголем дел од Европа (Хазанс 2011 година и Валеvски 2011 година).²²

Слика 42: Учество во работната сила во ЈИЕ6 и ЕУ11

Извор: Податоци од АРС.

Слика 43: Промени во работната сила по род, К4 2008 година и К4 2012 година (Процентни поени)

Извор: Податоци од АРС.

Забелешка: податоци од К4 2012 година или од крајот на 2012 година, освен за Босна и Херцеговина (К4 2011 година).

Невработеноста на младите во некои земји, како Србија (51,2 проценти) и Република Македонија (53,0 проценти) е двојно поголема отколку националната стапка (Слика 44).

Иако во најголем дел од земјите на ЈИЕ6 невработеноста на младите се зголеми за време на кризата, Република Македонија и Албанија се чини дека успеаја да создадат работни места за лица на возраст од 15 до 25 години (и за сите други возрастни групи). Иако доста висок, односот помеѓу младите и возрасните невработени лица во земјите на ЈИЕ6 е всушност во согласност со нивото кај другите земји во Европа и централна Азија, иако сè повеќе млади луѓе на возраст 15 – 24 години

¹⁹ Неформалното работење може да се манифестира како работење за нерегистрирани работодавачи, без формален договор за вработување, односно без социјално осигурување. Трудовите регулативи обично не важат за ваквите вработени.

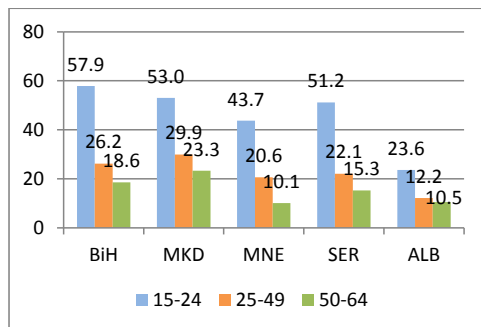
²⁰ Ова се однесува на: Бугарија, Чешка, Естонија, Латвија, Полска и Словачка.

²¹ Светска банка 2012а: Од сенката *Интегрирање на неформалниот пазар на трудот во Европа* од Пакард, Коетел и Монтенегро.

²² Хазанс, М. 2011 година и Валеvски, М. 2011 година.

остануваат подолго во образовниот процес и подоцна влегуваат на пазарот на труд. Исто така постојат и голем број на неактивни млади луѓе кои не се во образовниот процес, не се вработени и не бараат работа. Во одредени земји со висока стапка на невработеност кај младите, како што е Косово, невработеноста на младите врши надолен притисок на вработеноста и заработувачката. Во други земји, системите за образование и обука не ги обезбедуваат потребните вештини. Сепак, најчесто суштината на проблемот е во делот на побарувачката, а не во делот на понудата. Условите за полесен влез на деловни потфати и пристап до работни места може да помогнат во надминување на проблемот на ограничена конкуренција кој ги намалува можностите за вработување. Од другата страна на возрастниот спектар, стареењето на населението во земјите на ЈИЕБ се проектира да напредува многу побавно во споредба во земјите на ЕУ11 така што бројот на работоспособно население или и понатаму ќе се зголемува, малку ќе се промени, или ќе се зголемува (Албанија) во претстојните две децении (Светска банка, 2013).

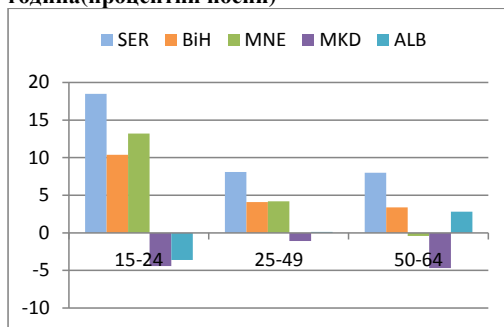
Слика 44: Невработеност според возрастни групи

Извор: податоци од АРС.

Забелешка: Најновите достапни податоци се од 2012 година, освен Албанија и Босна и Херцеговина (2011). Возрасните групи за Албанија и Србија се разликуваат; тие се: 15–24, 25–54, и 54–64.

Слика 45: Промена на невработеноста според возрастни групи, 2008 до 2012 година(процентни поени)

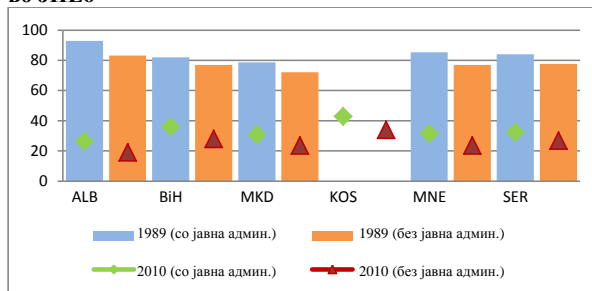

Извор: податоци од АРС.

Забелешка: Најновите достапни податоци се од 2012 година, освен Албанија и Босна и Херцеговина (2011).

Земјите од ЈИЕБ се соочуваат со бројни предизвици за вработување, меѓутоа создавањето на работни места за оние кои сакаат да работат е најгорливото прашање (видете го поглавје 2 за работни места). Наредната работа на дневниот ред е преместување на луѓето на подобри, односно попродуктивни работни места и подобрување на аспектите на работата која ја вршат луѓето. Во некои земји од ЈИЕБ, значителен удел од работните места (20-30 проценти) сè уште се во претпријатијата во државна сопственост (ПДС) и други делови од јавниот сектор, и покрај драстичното намалување во текот на изминатите две децении (Слика 46). Сепак, поради тоа што уделот на ПДС се намалува, а фискалниот простор за ширење се стеснува работниците „чекаат на ред“ за работни места во јавниот сектор, односно чекаат да се отворат конкретни работни места. Ова исто може делумно да го објасни високиот удел на млади и добро образовани луѓе помеѓу невработените луѓе. Искуството ширум светот покажува дека приватниот сектор создава девет од десет работни места и претставува вистински двигател на растот – подвлекување на потребата на земјите од ЈИЕБ да промовираат приватни инвестиции како и вработување во јавниот сектор.

Слика 46: Удел на јавниот сектор во вработувањата во ЈИЕБ

Извор: Истражување за животот во транзиција 2006 (1989 до 2006) и 2010 (2010).

Земјите на ЈИЕБ користат различни политики за ублажување на влијанието на неодамнешната криза врз работните места, иако целта на сите беше отстранување од маѓепсаниот круг на ограничени можности за вработување, бавен раст на заработувачката и животниот стандард, бавен раст на продуктивноста, и еродирањето на социјалната кохезија. Сите земји од ЈИЕБ користеа фискален поттик, меѓутоа Република Македонија и Црна Гора исто така спроведоа политики за стимулирање на побарувачка за работна сила преку ограничени субвенции на плати, кредитна поддршка, и програми за јавни работи. Субвенциите на платите најчесто се состојеа од намалување на придонесите за социјално осигурување и најчесто беа насочени кон конкретни фирми односно ранливи групи. Ширум светот, земјите со високи приходи трошат повеќе од половината од своите ресурси на кредитни политики за создавање и заштита на работните места. Земјите со средни и ниски приходи трошат најголем дел од своите ресурси на директни мерки за создавање на работни места и привремени програми за јавни работи. Република Македонија и Црна Гора исто така вложува во услуги за вештини и вработување.

ИЗГЛЕДИТЕ НА ЈИЕБ – КРШЛИВО ЗАКРЕПНУВАЊЕ

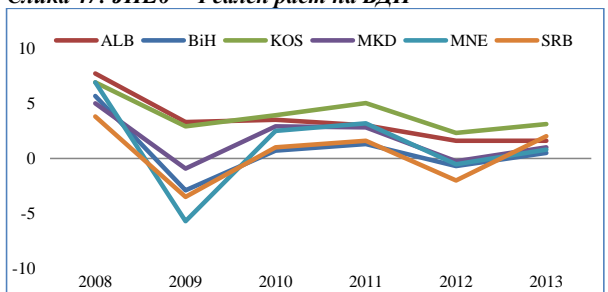
Во 2013 година регионот ЈИЕБ е проектиран да порасне 1,7 проценти со што ќе се заврши двојната рецесија од 2012 година (видете ја слика 47 и табела 4). Сите земји во регионот се проектирани да растат, со тоа што Косово е повторно предводник на групата (3,1 проценти), овој пат поради високото ниво на јавни инвестиции и значителен прилив на дознаки од странство. За Србија се проектира да ја има втората највисока стапка на раст (2 проценти), што е од круцијално значење за успешноста на регионот бидејќи Србија сочинува 45 проценти од економијата на регионот. Србија се очекува да придобие од зголемените СДИ, успешноста на ФИАТ, и враќањето на нормалните земјоделски култури, кои се намалија за скоро 20 проценти во 2012 година. СДИ се

очекува да се зголемат со зголемувањето на довербата на инвеститорите базирана на можното отворање на пристапните разговори во втората половина на оваа година. Албанија има проектиран раст со иста динамика како и во 2012 година (околу 1,6 проценти). Оваа земја веројатно би можела да расте и побрзо доколку градежниот сектор не ја влече економијата надолу. Двигателите на ваквиот раст и понатаму ќе бидат индустријата на вадење на ресурси (нафта, минерали) и производството на електрична енергија.

Бавен раст и понатаму се очекува во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Република Македонија, од околу 0,5 – 1,4 проценти во 2013 година. Босна и Херцеговина се очекува да биде погодена од помала надворешна побарувачка, меѓутоа домашната побарувачка може да стане поцврста. Постојат бројни проблеми во делот на деловното опкружување кои делуваат како пречки за позначаен прилив на СДИ и проширување на домашните деловни потфати. Во Република Македонија умерениот економски раст очекуван во првата половина на годината се очекува да полека да се зголеми во втората половина, меѓутоа бидејќи се остварени значителни подобрувања во деловното опкружување, изгледите за раст може да станат уште подобри. Во

Црна Гора прелиминарните податоци укажуваат дека растот се подобрил во првиот квартал на 2013 година, главно поради добрите временски услови и високото ниво на производство на електрична енергија, меѓутоа увозот и понатаму е бавен, а тесните грла во производството и снабдувањето со алуминиум и понатаму можат да бидат оптоварување за економијата; проектираниот раст на БДП е нешто поголем од 1 процент за 2013 година.

Слика 47: ЈИЕ6— Реален раст на БДП

Извор: Персонал на Светска банка.

Табела 4: ЈИЕ6 — Реален раст на БДП

	Проектиран 2012	Реален 2012	Процент 1П 2012	Процент 2П 2012	Проектиран 2013	Проектиран 2014
АЛБ	0,8	1,6	0,9	2,2	1,6	2,0
БИХ	0,0	-0,7	-0,2	-1,1	0,5	2,0
КОС	3,6	2,3	3,6	1,1	3,1	4,3
МКД	0,0	-0,3	-1,1	0,4	1,4	2,5
ЦНГ	0,2	-0,6	-0,9	-0,2	1,2	1,5
СРБ	-2,0	-1,7	-1,5	-1,9	2,0	2,7
Пондериран просек	-0,5	-0,6	-0,5	-0,7	1,7	2,5

Извор: Персонал на Светска банка.

Дури и ова кршливо здравување се соочува со неколку негативни ризици. Прво, ако растот на Евроната излезе послаб отколку што е проектирано, регионот на ЈИЕ6 најверојатно ќе биде погоден, со тоа што здравувањето ќе биде уште побавно од проектираното. Второ, во финансискиот сектор, иако е остварен значителен напредок, земјите на ЈИЕ6 сè уште се соочуваат со ризикот од шокови поради нивото на доверба кои произлегуваат од слабите (од Евроната) родителски банкарски институции – ризик со мала веројатност, но сепак со големо влијание за

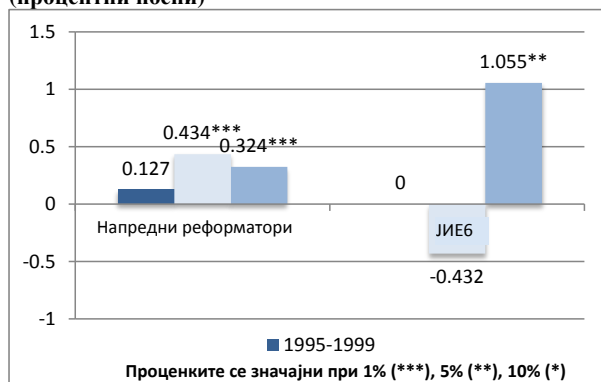
многу земји во регионот – со значителни последици за растот. На крајот, понатамошните зголемувања на заостанатите обврски за плаќање (особено кон приватниот сектор) и ширењето на вонбуџетските трошења би можеле да ја подријат фискалната консолидација и да ја усложнат состојбата со ликвидност за приватниот сектор, со материјални ефекти врз макроекономската стабилност и растот. Овие ризици треба да проактивно да се управуваат доколку сакаме заздравувањето на опстои.

ПОГЛАВЈЕ 2. ПОСЕБНА ТЕМА: ПОТТИКНУВАЊЕ НА СОЗДАВАЊЕТО НА РАБОТНИ МЕСТА ВО ЈИЕ6

Во оваа белешка е дадено резиме на наодите на претстојниот извештај на Светска банка за работните места во економиите на ЈИЕ6 (Светска банка 2013, претстоен). Овој извештај утврдува дека до кризата во 2008 година, земјите на ЈИЕ6 се соочуваа со пропорционално помалку создадени нови работни места и со повеќе уништени работни места по единица на раст на БДП во споредба со другите земји во Европа и централна Азија (ЕЦА) кои беа понапред во реформирањето на своите економии. Застојот во спроведувањето на реформите поради превирањата во 1990-тите години значеше дека кога настана кризата овие земји тужкуито почнале да имаат корист од придобивките од реформите. Повторното поттикнување на создавањето на работни места во регионот ќе бара охрабрување на фирмите да создаваат работни места, од една страна, и надминување на факторите кои го придушуваат учеството на пазарот на трудот и можноста за вработување на луѓето, од друга страна. Значителни елементи на овој дневен ред се (1) пролабочување на реформите кои поддржуваат раст на млади фирми; (2) градење на квалитетот на образованието за да се подобри обезбедувањето на основните вештини, и истовремено поставување на основата за стекнување на вештините потребни во „новата економија“; (3) капитализирање на екстерната миграција за поттикнување на инвестиции и иновации и истовремено отстранувајќи ги пречките за внатрешна мобилност и користејќи ги придобивките од миграцијата; (4) создавање на поинклузивни пазари на трудот преку намалување на институционалните бариери, какви што се високите даноци на трудот и пречките со кои се соочуваат конкретни луѓе, како што се жени, постари лица, и етничките малцинства.

2000-ТИТЕ ГОДИНИ: РАЗОЧАРУВАЧКА ДЕЦЕНИЈА ЗА СОЗДАВАЊЕТО НА РАБОТНИ МЕСТА

Слика 48: Промена во вработувањето поврзана со промена од 1 процент на реалниот БДП, 1995-2010 (процентни поени)

Извор: Пресметки на Светска банка врз основа на МОТ 2011, 2013; Светска банка 2013. Забелешка: ЈИЕ6 (Албанија, Босна и Херцеговина, Република Македонија 1995 – 2010; Србија – 2006 –

2010). Напредни реформатори (Бугарија, Чешка, Естонија, Унгарија, Латвија, Литванија, Полска, Романија, Словачка, Словенија, Турција)

Пред да настане кризата во 2008 година, земјите на ЈИЕ6 се соочуваа со годишен раст од 4,8 проценти, но сепак ефективното создавање на работни места стагнираше. За разлика од ова во земјите на ЕУ11, годишниот раст од 6,4 проценти доведе до позитивно создавање на нови работни места.²³ Откога настана кризата, односот помеѓу растот и вработувањето стагнираше, со тоа што стегањето на економијата доведе до значително намалување на работните места. Постоеја значителни разлики (видете ја Слика 48) во начините на кои растот предизвикуваше создавање на работни места. Во еден неодамнешен извештај на Светска банка (2013 година) беа наведени низа земји (скоро сите беа земји од ЕУ11) кои порано ги спровеле реформите, и истите беа карактеризирани како „напредни реформатори“. Пред кризата, овие напредни реформатори успеаја растот да го преточат во создавање на нови работни места побрзо отколку просекот во регионите на ЕЦА и ЈИЕ6. Треба да се забележи дека, во овие земји рецесијата предизвика губење на релативно помалку работни места отколку во земјите на ЈИЕ6.

Зошто земјите од ЈИЕ6 побавно го преточија растот во создавање на нови работни места (и беа поранливи на губењето на работните места) во споредба со напредните реформатори? Времето на реформите претставува важен фактор²⁴. Поради превирањата од 1990-тите години, земјите од ЈИЕ6 почнаа да воведуваат реформи многу подоцна од напредните реформатори. Кон крајот на 1990-тите години Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора значително заостануваа во смисла на преодниот индекс на ЕБОР (Слика 49).²⁵ До 2012 година, додека напредните реформатори напредуваа понатаму, овие три земји од ЈИЕ6 успеаја значително да го стеснат јазот (Република Македонија и Албанија и понатаму беа понапред, како и во изминатата деценија.) Фаќањето чекор беше можно благодарение на интензивните реформи (Слика 50). За време на 2000-тите години земјите од ЈИЕ6 забележаа поголемо подобрување од било која друга група на земји во регионот во однос на сите профили опфатени со преодниот индекс. Само една земја, Русија, напредуваше повеќе земјите на ЈИЕ6 и тоа само според еден показател.

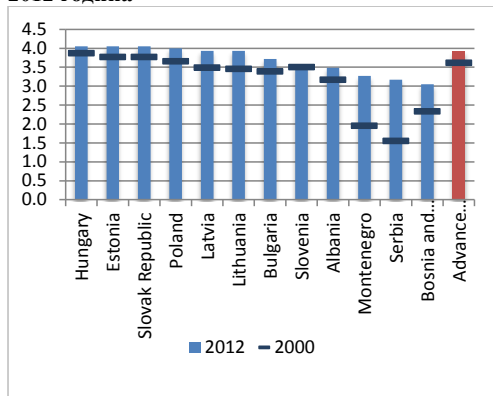
---

²³ Овој позитивен успех на земјите во ЕУ11 беше многу помалку импресивен во споредба со успехите на другите региони во светот во истиот временски период.

²⁴ Иако динамиката на реформите најверојатно има важна улога, сепак и други елементи имаат важна улога. На пример големиот одлив на вешта работна сила во 1990-тите години документиран од Бејн и сор. (2006) веројатно значително го забавил процесот на структурна преобразба, попречувајќи го преминот како на капиталот така и на квалификуваната работна сила во оние индустрии со поголеми зголемувања на продуктивноста. Како што ќе стане збор подолу, ова ја нагласува важноста како на затворањето на образовните јазови така и на зајакнувањето на врските со дијаспората.

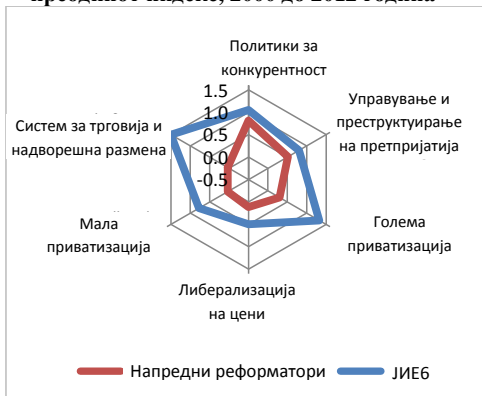
²⁵ Преодниот индекс на ЕБОР претставува вкупен резултат кој го отсликува просечниот успех во смисла на голема и мала приватизација, политики за конкурентност, либерализација на трговијата и системот за надворешна размена, либерализацијата на цените и управување и реструктурирањето на претпријатијата.

Слика 49: Преоден индекс на ЕБОР, 2000 и 2012 година

Извор: Врз основа на Светска банка (2013) пресметки со користење на податоци од ЕБОР (2013).

Слика 50: Промена на компонентите на преодниот индекс, 2000 до 2012 година

Како што земјите од ЈИЕБ се впуштија во спроведувањето на реформи, постојат одредени докази дека земјите кои беа понапред на транзициската патека ги користеа задоцнетите придобивки од претходно спроведените реформи и спроведуваа реформи од втора генерација. Економетриската анализа упатува на тоа дека позитивниот успех на напредните реформатори во 2000-тите години ја отсликува исплатливоста на претходно спроведените реформи (Поле 3). Поконкретно, се чини дека реформите со кои се намалија трошоците за реструктурирање (на пример: приватизација и реструктурирање на претпријатијата); се издначија условите на пазарите на производи (на пример: конкуренција); и се подобри структурата на управување, имаа најголемо влијание врз создавањето на работни места. Реформите со кои директно беа решавани проблемите на крутите и несовршените пазари на труд и капитал исто така имаа позитивни влијанија, меѓутоа најмногу во земји кои веќе имаа спроведено реформи од прва генерација.

Поле 3: Реформи и создавање на работни места

За да ги анализира директните влијанија на реформите врз создавањето на работните места, Рихтер (2013 година) изврши регресија на растот на БДП и нивото на различни показатели на реформите, како што се показателите на ДуингБизнис (ДБИ) и транзиција (ТИ) и нивните компоненти. Проценките на параметрите укажуваат дека одредени реформи можат да го поттикнат вработувањето, и тоа:

Приватизација од голем размер, односно реформи со кои се олеснува затворањето на деловните потфати и управувањето и реструктурирањето на претпријатијата се позитивно и значително поврзани со порастот на вработувањето. Со други зборови, доколку сите други услови се исти, колку подлабоки се реформите во било која од овие три области толку повеќе работни места се создаваат.

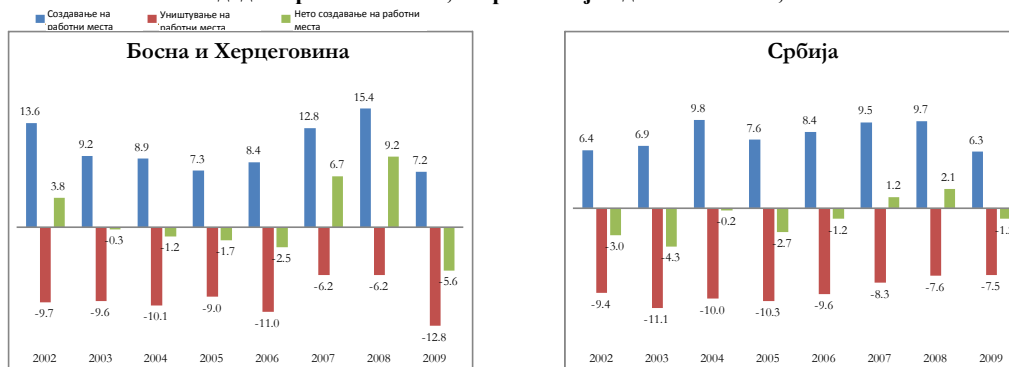
Растот на вработеноста е исто така право пропорционална со неколку показатели на управување, вклучувајќи поголема контрола на корупцијата, поквалитетна регулација, поефективно владеење, и повисоки нивоа на отчетност. Одредени реформи исто така имаат позитивно влијание врз растот

на вработеноста за одредени групи на земји, но не за други; нивната ефективност би можела да зависи од нивниот вкупен ефект заедно со претходно спроведените реформи. На пример, пофлексибилни регулативи за вработување и банкарски реформи се поврзани со создавање на повеќе работни места кај напредните реформатори, а подобри политики за конкурентност и подобро управување доведуваат до зголемено создавање на работни места кај средните и, особено, кај доцните реформатори. При испитувањето на посредните влијанија реформите врз создавањето на работни места, секогаш подлабоките и понапредните реформи доведуваат до поблизок сооднос помеѓу растот и вработувањата. Како и кај резултатите на директните влијанија на реформите, овој ефект е значителен за реформите поврзани со приватизацијата од голем и мал размер, управувањето и реструктурирањето на претпријатијата, и политиките за конкурентност. Сепак, вредностите на параметрите и нивоата на значајност се доста осетливи на спецификациите на моделот.

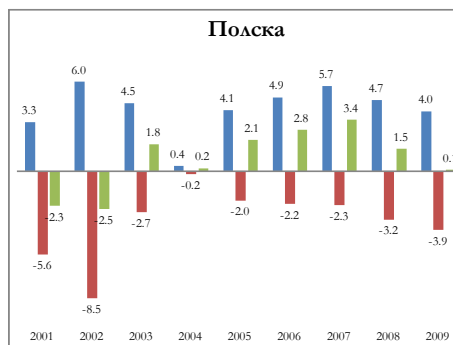
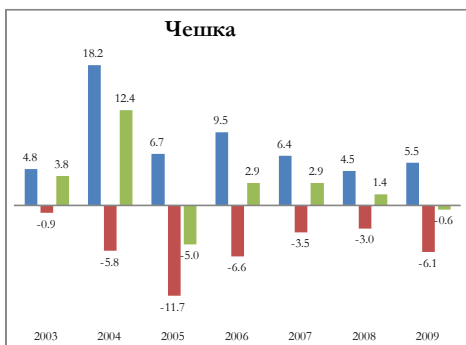
Извор: Рихтер 2013 година изготвено за Светска банка (2013, претстоен).

Кога настана глобалната криза земјите од ЈИЕ6 можеби тукушто почнале да ги чувствуваат придобивките од спроведувањето на реформите и реструктурирањето, но немале можност да ги почувствуваат сите придобивки на реформите. Ова се чини дека се потврдува со докази на ниво на фирми кои постојат за две од земјите на ЈИЕ6 (Слика 51; доказите на ниво на фирми се достапни само за Босна и Херцеговина и Србија од земјите на ЈИЕ6, овде претставени, чисто за споредување, заедно со Чешката Република и Полска, кои се напредни реформатори). Помеѓу 2002 и 2006 во Босна и Херцеговина и Србија беа уништени повеќе работни места отколку што беа создадени. Во 2007 и 2008 година трендот беше обратен и во двете земји, меѓутоа глобалната криза кој ги стигна кон крајот на 2008 година повторно го врати трендот во надолна линија. За разлика од тоа, Чешка и Полска имаа можност да уживаат повеќе години на позитивно создавање на работни места, иако не беа поштедени од проблемите со вработувањата што ги донесе кризата²⁶.

Слика 51: Нето создадени работни места, избрани земји од ЈИЕ6 и ЕУ11, 2002–09

²⁶ Вреди да се нагласи дека анализата е многу осетлива на квалитетот на податоците бидејќи грешките во мерењето би можеле да имаат големо влијание на тековите на создавањето на работните места.

Извор: Светска банка (2013, претсоен)

Забелешка: Анализата вклучува целосен примерок на согледувања за секоја земја (за овие земји постојат слични мостри и при фокусирање на поограничен примерок за кој има информации). Деталите за методологијата и ограничувањата на податоците можете да ги најдете во Светска банка (2013)

ДНЕВЕН РЕД ЗА ПОТТИКНУВАЊЕ НА СОЗДАВАЊЕТО НА РАБОТНИ МЕСТА

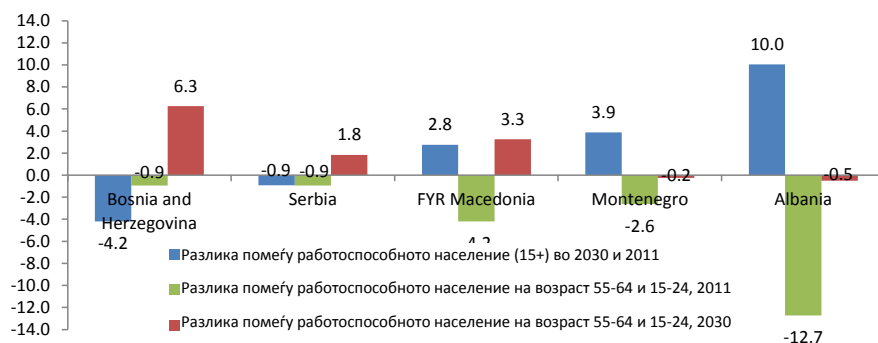
Што можат земјите да направат за да обезбедат дека растот ќе се преточи во работни места?

Потребни се активности за да се поттикнат фирмите да создаваат работни места и да ги надминуваат факторите кои го придушуваат учеството на пазарите на трудот и можностите за вработување. Овие фактори варираат според демографските групи. Тие во основа зависат од вештините и мобилноста на идните вработени како и на мотивациите и пречките за вработување. Етничките малцинства, жените, младите работници, односно постарите работници можат да бидат особено погодени од одредени ограничувања. Различните демографски профили на земјите од ЈИЕБ ќе помогнат при оформувањето на точните содржини на промените кои се потребни во секоја од нив (Поле 4).

Поле 4: Демографски трендови во земјите на ЈИЕБ и дневниот ред за создавање на работни места

Иако демографските аспекти за некои земји во ЈИЕБ се поволни за следните неколку децении, во други пак земји создавањето на работни места ќе биде отежнато токму од демографските фактори (Слика П4.1). Во Босна и Херцеговина и Србија се очекува да се забележи намалување на нивното работоспособно население; други пак земји, особено Албанија и Косово очекуваат овој дел од населението да се зголеми. И иако во сите земји се забележуваат повеќе вработени на возраст помеѓу 55 и 65 години во работната сила во Република Македонија, Србија и Босна и Херцеговина оваа група на луѓе ќе биде значително поголема од групата на млади луѓе (15-25). Ова укажува на тоа дека сите земји треба да почнат да ги проценуваат влијанијата на стареењето на населението врз изгледите на пазарите на трудот, а во одредени земји треба да се даде многу поголем приоритет на мерките со кои ќе се обезбеди дека постарите лица и понатаму ќе останат активни и ќе ги обновуваат своите вештини. На сличен начин, иако сите земји треба да обезбедат дека младите луѓе, кои влегуваат на пазарот на трудот, можат да најдат начин да развијат соодветни вештини и да бидат продуктивни, ова сепак треба да биде особено висок приоритет во помладите земји каде растот значително ќе зависи од продуктивноста на овие работници.

Слика В4.1: Состав на работоспособното население, ЈИЕБ, 2030–11 (проценти)

Извор: Пресметки на Светска банка врз основа на податоци за ОН за проекција на населението, 2013 година.

ПОДДРШКА НА ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ОТСТРАНУВАЊЕ НА ПРЕЧКИТЕ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА РАБОТНИ МЕСТА

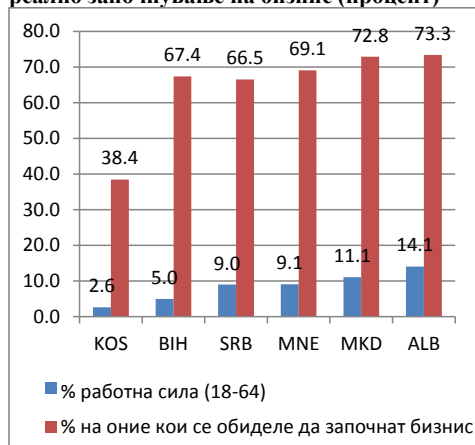
Нето создавањето на нови работни места во земјите на ЕУ11 е обично предводено од страна на мала група на фирми (околу 20 проценти) кои растат побрзо од другите. Иако секторската концентрација на овие создавачи на нови работни места е различна во различни земји, онаму каде регулаторната средина е помалку тешка и каде што има помалку корупција фирмите побрзо растат, со значителни подобрувања во вработувањата и профитабилноста. Поголемата конкурентност, пристапот до поквалитетна инфраструктура, и ефикасноста на судовите исто така се поврзуваат со поголема успешност. Во земјите од ЈИЕБ за кои постојат докази, ваквото согледување се чини дека е точно. Во Босна и Херцеговина, на пример, во 2008-09 година, мала група од околу 17 проценти од фирмите со стапки на раст поголеми од 20 проценти годишно

креираа 70 проценти од новите работни места. Најголем дел од нив беа градежни фирми. Во Србија, сличен удел на фирми кои растат со повеќе од 20 проценти сочинуваа 67 проценти од новите работни места создадени во текот на овие неколку години.

Сепак, иако субјектите со најбрз раст, кои создаваат работни места во земјите на ЕУ11 се млади фирми, ова не е баш така во земјите на ЈИЕ6. Едно возможно објаснување е дека новите субјекти кои влегуваат на пазарот можеби не се толку способни во мобилизирање на ресурси како финансиски капитал за финансирање на растот, или пак можеби во прашање се негативни мотивации за раст, барем во смисла на формалната работна сила. Разликата во стапките на раст на вработувањата помеѓу новите и постарите фирми е потесна отколку во земјите на ЕУ.²⁷ Истите фактори кои го отежнуваат растот на младите фирми – можностите за иновација и нови технологии – и нивните можности за влез на пазарот, како и насекаде, доведуваат до тоа овие фирми да бидат поранливи по кризата.²⁸

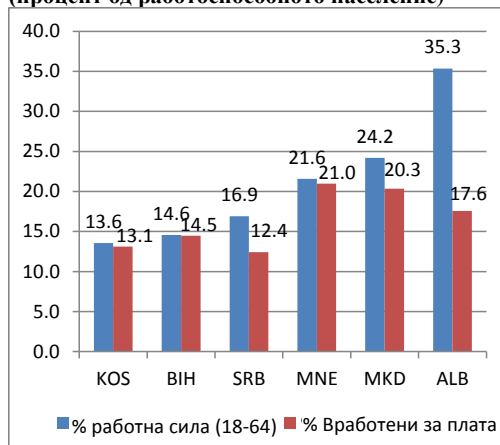
Основните прописи можеби го дестимулираат појавувањето на нови бизниси. Навистина, само мал процент од оние кои изјавуваат дека се заинтересирани да започнат со бизнис („скриено претприемништво“) преземаат одредени чекори во таа насока. Сепак, повеќе од две третини од оние кои преземале одредени чекори да започнат со бизнис успеваат во тоа, освен во Косово, каде ова важи само за помалку од 40 проценти од оние кои презеле одредени чекори (Слика 52). Меѓутоа интересно е дека, за регионот во целина, разликата помеѓу скриеното и вистинското претприемништво е иста како и во земјите на ЕУ11, иако постојат одредени разлики од земја во земја (Слика 53).

Слика 52: Преземени чекори во насока на започнување на бизнис (1990 – 2000) и реално започнување на бизнис (процент)

Извор: База на податоци ЛИТС 2010 година;

Слика 53: Скриено наспроти реално претприемништво во ЈИЕ6, 2010 година (процент од работоспособното население)

Извор: База на податоци ЛИТС 2010 година; Проценки

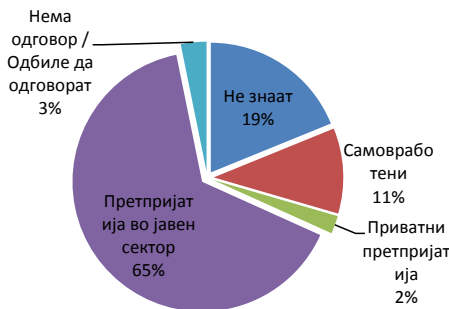
²⁷ Во периодот 2004–07, според истражувањата БЕЕП во земјите на ЈИЕ6 годишниот раст на фирмите создадени по 2003 година бил 9,7 наспроти 7,3 за оние создадени пред 2003 година; во земјите на ЕУ10 овие стапки изнесувале 11,1 наспроти 3,9

²⁸ Детални докази за негативните влијанија на кризата врз помладите фирми постојат за други делови од регионот ЕЦА, но не и за земјите од ЈИЕ6.

Земјите на ЈИЕБ го имаат најниското ниво на скриено претприемништво во регионот ЕЦА.²⁹

Само 19 процент од оние на возраст 18 – 64 години искажуваат спремност да започнат со сопствен бизнис, наспроти 21 проценти во земјите на ЕУ11 и 22 проценти во четирите земји на западна Европа за кои постојат споредливи податоци. На ниво на поединец, постојат низа карактеристики, вклучувајќи ги и искуство во приватниот сектор и активно членство во организациите (за анкетираниите жени) кои се поврзани со искажаната желба да се стане претприемач. Сè уште релативно високата распространетост на вработување во јавниот сектор во одредени земји (Поле 5) може да помогне во објаснувањето на ниските – стапки на скриеното претприемништво.

Наодите укажуваат дека (а) постои релативно висок удел на домашни претприемачи кои успеваат успешно да започна деловен потфат, меѓутоа (б) овие нови фирми не обезбедуваат доволно нови работни места за да имаат значајно влијание врз невработеноста. Иако дел од претходно спроведените реформи може да создадат опкружување кое е релативно погодно за воспоставување на нови фирми, сепак најверојатно се потребни дополнителни мерки за отстранување на пречките за нивниот раст. Образовниот систем исто така можеби заслужува да биде испитан во смисла на тоа дали создава нови вештини кои би можеле да го поддржат претприемништвото односно вештини кои иновативните фирми би ги барале (како што е дискутирано подолу). На крајот, исто така треба да бидат опфатени и очекувањата за релативните улоги на јавните и приватните сектори во обезбедувањето на вработувања.

Поле 5: Скриено претприемништво во Србија**Слика П5.1: Претпочитан сектор за вработување**

Извор: Анкета APC со специјален модул.

Забелешка: Одговори на прашањето „Ако треба да ја напуштите сегашната работа, во кој сектор би претпочитале да замините?“

проценти од испитаниците) тоа го сметале за релативно помалку привлечно од државна служба (особено жените и вработените во ПДС администрирани од страна на Агенцијата за приватизација каде постои голема веројатност за реструктурирање или ликвидација).

Во април 2012 година беше додаден специјален модул на Анкетата за работна сила во Србија (април 2012 година) за да се испитаат ставовите и согледувањата на вработените лица (Слика П5.1). Најголемиот дел од испитаниците претпочитаа да работат во јавниот сектор. Помеѓу анкетираниите работници 61 процент ја претпочитаа оваа можност, а само 10 проценти одбраа самовработување и 8 проценти приватни претпријатија. Повеќе од 30 проценти од анкетираниите беа формално вработени во приватниот сектор кои, доколку би можеле да изберат друга работа, би сакале да работат за претпријатие во државна сопственост (ПДС). Интересно е дека оние кои веќе работеле за ПДС (36

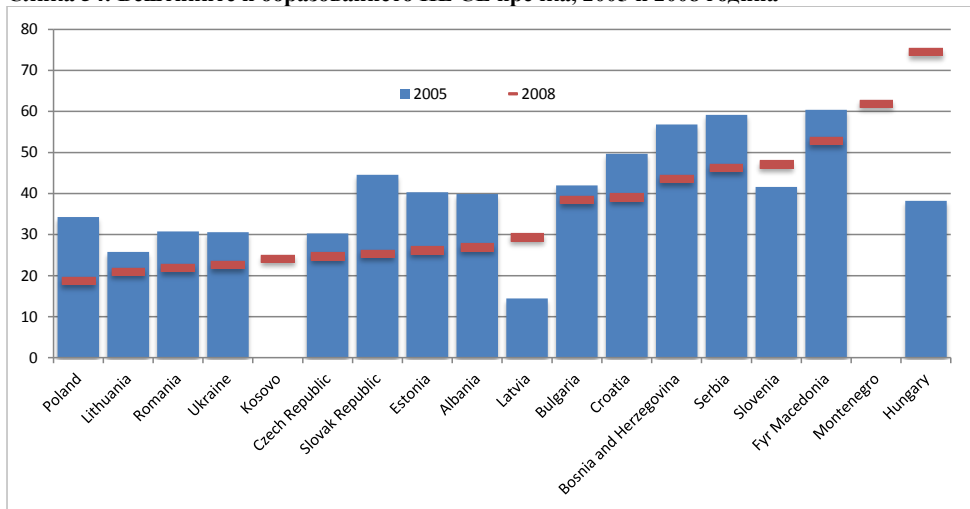
²⁹ Овој регион во целина покажува многу пониски стапки на скриено претприемништво во споредба со другите делови на светот.

ПОИНКЛУЗИВНИ ПАЗАРИ НА ТРУДОТ, НИСКО НИВО НА УЧЕСТВО И МОЖНОСТ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Надминување на недостатоците на вештини кои се појавуваат

Според податоците на ниво на фирма, иако во земјите на ЈИЕБ вештините не се најсериозното ограничување за водење на деловни потфати, сепак нивната важност се зголемуваше (Слика 54) пред финансиската криза. Во Косово и Албанија проблемот е уште повидлив; повеќе од 70 проценти од фирмите таму сметаат дека недостатокот на вештини претставува ограничување. Во сите земји освен Црна Гора и Косово, уделот на фирми кои не ги гледаат вештините како проблем се намалил помеѓу 2005 и 2008 година (Слика 54). Ова може да претставува знак дека земјите од ЈИЕБ почнуваат да забележуваат промени во побарувачката за вештини, особено растечката побарувачка за вештини за „новата економија“ (способност за анализирање на податоци и информации, за креативно размислување и комуникација со другите, и други меѓучовечки вештини) со кои дел од земјите на ЕУ11 веќе се соочуваат. Поради тоа што системите за образование и обука сè уште не можат да се прилагодат на овие промени, недостатоците на вештини почнуваат да ги ограничуваат можностите за вработување како на помладите така и на постарите работници.

Слика 54: Вештините и образованието НЕ СЕ пречка, 2005 и 2008 година

Извор: Светска банка 2011 година, Предизвици за успешноста на претпријатијата соочени со финансиската криза: источна Европа и централна Азија.

Анализите на суштината на вештините потребни за работата на различни групи на вработени луѓе покажува дека земјите на ЈИЕБ исто така би можеле да се соочат и со побарувачка на нови вештини (Слика 55). Однесувањето во Република Македонија (единствената земја од ЈИЕБ каде ваквата анализа е можна) е помалку истакнато во однос на други земји каде овој процес е понапреднат, како Литванија. Сепак,, се чини дека фирмите сè повеќе бараат вештини кои не се когнитивни и рутински („нови економски вештини“). Помладите генерации се посposобни да пристапат до овие работни места. Како што овие трендови ќе продолжат, постарите работници сè повеќе ќе осознаваат дека нивните вештини се застарени, што

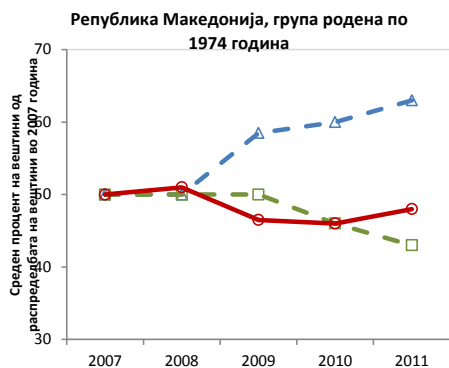

ја покренува дилемата за тоа како да се обезбеди дека таквите луѓе и понатаму ќе можат да се вработуваат.

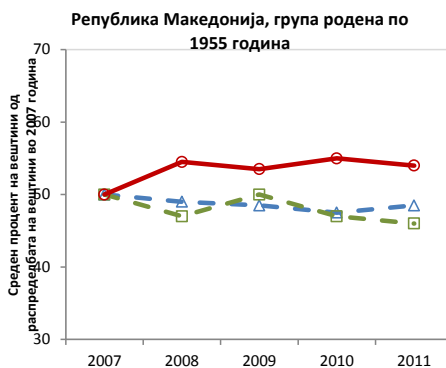
Слика 55: Вештини според групи на носители на работни места, Република Македонија и Литванија

Република Македонија

а. Група родена по 1974 година

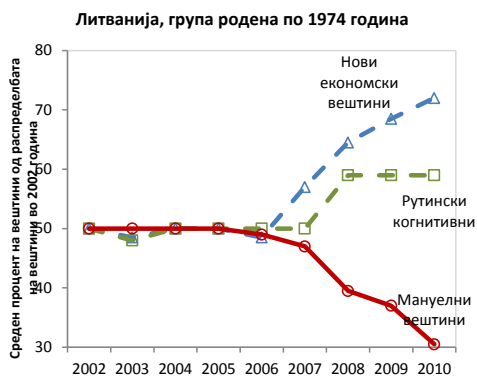

б. Група родена пред 1955 година

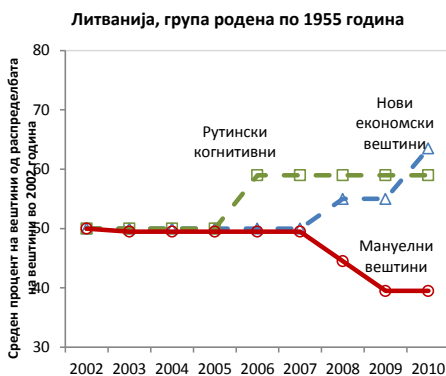

Литванија

в. Група родена по 1974 година

г. Група родена пред 1955 година

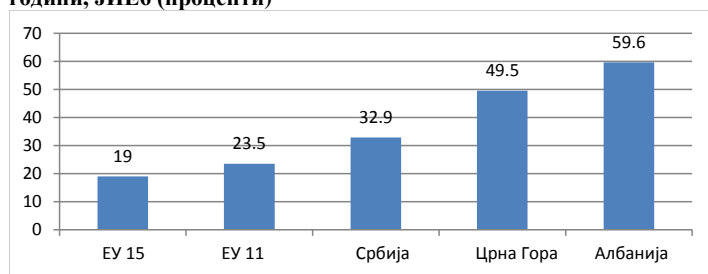

Извор: Светска банка 2013 година.

Забелешка: Новите економски вештини се дефинираат како не – рутински когнитивни вештини (аналитички вештини, потребни за анализирање на информации, креативно размислување и толкување на информации пред други лица, и меѓучовечки вештини, потребни за воспоставување и одржување на меѓучовечки односи и водење, насочување и мотивирање на потчинетите и подучување на другите). Рутинските когнитивни вештини се оние каде е потребно повторување на истите задачи, точност и прецизност, и промена помеѓу структурирана и неструктурирана работа. Мануелните вештини се оние кои се потребни како за рутински задачи, како што се контролирање на машини и процеси, како и задачи кои не се рутински, како што е управување со возила.

Во основа, постојат сериозни загрижености во однос на образовните системи во ЈИЕ6. Тестот за читање ПИСА дава отрезнувачки докази дека тековните системи можеби не ги опремуваат луѓето кои потенцијално влегуваат на пазарот на трудот со основни вештини (Слика 56). Во Србија 33 проценти, во Црна Гора 50 проценти и во Албанија 57 проценти од лицата на возраст од 15 години се чини дека се функционално неписмени (не можат да пронајдат информации во едноставен текст односно да прават едноставни поврзувања помеѓу информациите во текстот и секојдневните искуства). Ова се споредува со 24 проценти во ЕУ11 и 19 проценти во ЕУ15. Функционалната неписменост во Албанија е помеѓу највисоките забележани во целиот свет, а 11 проценти од лицата на возраст од 15 години во Албанија имаат толку ниски резултати што ПИСА не ги ни опфаќа нивните резултати (просекот на толку ниски резултати во земјите на ЕУ11 е помал од 2 проценти).

Слика 56: Функционално неписмени лица на возраст од 15 години, ЈИЕ6 (проценти)

Извор: ПИСА 2009; проценки на персоналот на Светска банка.

Подобрувањето на можностите за вработување ќе бара подобрување на квалитетот на образованието и надминување на ограничувањата со кои се соочуваат обесправените групи при учењето. Исто така потребно е да се осигури дека младите генерации ги учат вештините потребни за новите работи (на пример: стекнување на аналитички вештини за решавање на проблеми наместо за учење на факти). Со стареењето на работната сила, земјите на ЈИЕ6 треба исто така да воспостават систем за постојано учење на возрасни, како и координативни механизми и прописи за негово спроведување.

Управување со внатрешната и меѓународната мобилност

Внатрешната и меѓународната мобилност можат да поттикнат раст и создавање на работни места со отворање на можности за агрегирање на економските активности и подобро спојување на работните места со работниците (Светска банка 2012б). Внатрешната мобилност исто така може да биде и сила за структурно преобразување, како во смисла на премин од земјоделство во производство и услуги, така и во смисла на поттикнување на врски помеѓу областите кои предводат и оние кои заостануваат преку дознаки од странство или инвестиции.³⁰ Меѓународната и националната мобилност се поврзани; на пример, неодамнешните докази од Албанија укажуваат на тоа дека токму меѓународните иселеници можеби ги обезбедуваат

³⁰ Еден аспект на интерната мобилност кој се чини особено релевантен во моментот е дека тоа може да влијае врз начинот на кој економиите се прилагодуваат на негативните регионални шокови. Во најголемиот дел од Европа ова се чини дека се случува често преку намалување на учеството во работната сила и упорна невработеност (ИСР 2012 година). За разлика од тоа, во земји кои се многу мобилни, како што се САД, мобилноста на трудот овозможува прилагодување како на стапките на невработеност и реалните плати.

ресурсите и охрабрувањето за останатите да се преселат во попросперитетни локации (Чаро и сор. 2013 година).

Албанија, Босна и Херцеговина, и Република Македонија се помеѓу земјите со најголема емиграција во светот, со тоа што Албанија е помеѓу најголемите 10 (Светска банка 2011 година). Миграциските текови се разликуваат во различните земји на ЈИЕ6. Повеќе од половината на иселеници од Албанија и Србија се со ниско ниво на вештини (наспроти една третина во регионот во целина, ОЕЦД 2012 година),³¹ додека 29 проценти од иселениците од Република Македонија и 24 проценти од Босна и Херцеговина имаат високо образование (Светска банка 2011 година).

Високите нивоа на имиграција објаснуваат зошто дознаките од странство, во просек, сочинуваат 10 проценти од БДП во земјите од ЈИЕ6 наспроти 2 проценти во земјите на ЕУ11. Дознаките од странство се движат од 4 проценти во Република Македонија до 17 проценти во Косово (2010 година; ИСР 2013 година).³² Бидејќи дознаките од странство обично повеќе ја поддржуваат потрошувачката отколку инвестициите, предизвикот за изготвувачите на политиките сека е како да се создадат мотивации за попродуктивно инвестирање на дознаките од странство и да се зајакнат врските со дијаспората.

Поблиските врски помеѓу дијаспората и локалната економија може исто така да придонесат за градење на повеќе циклични модели на иселување кои би можеле да одат во прилог на локалната економија и можностите за вработување. Една неодамнешна студија за иселеници кои се враќаат во Албанија, на пример, утврди дека иселеничкото искуство промовира нагорна трудова мобилност (Карлето и Килиќ 2011 година). До степенот до кој повисокото ниво на мобилност на студенти во високото образование (Поле 6) доведуваат до тоа овие работници да се стекнат со вештини и искуство во странство и потоа да се вратат дома, иселувањето на студентите дава потенцијал за значително зголемување на изгледите за раст. Јавните политики можат да го олеснат транзицијата во домашната земја, на пример со тоа што ќе овозможат полесно задржување на социјалните бенефиции, купување на имот, и започнување на бизнис.

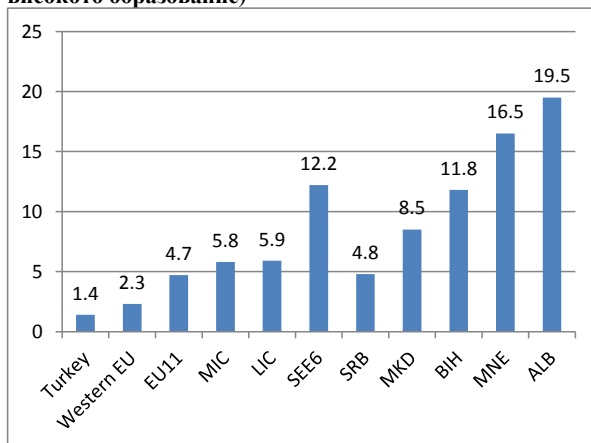
³¹ Ова може да биде и циклично однесување бидејќи постојат докази дека во случајот на Албанија иселениците може да бидат охрабрување за студентите да го прекинат образованието и да се отселат во странство за да работат работи за кои е потребно ниско ниво на вештини, меѓутоа за кои се плаќа поголема плата (Светска банка 2010 година).

³² Важноста на овие текови е нагласена и со фактот дека најмалку една третина од домаќинствата во Србија, Косово и Босна и Херцеговина го пријавиле намалувањето на дознаките од странство како главниот начин на кој биле погодени од страна на глобалната криза во текот на првите две години кога се почувствувала нејзините ефекти.

Поле 6: Мобилност на студенти во високото образование

Земјите од ЈИЕ6 имаат најголема мобилност на студенти во Европа. ЕУ има за цел до 2020 година, „најмалку 20 проценти од студентите кои завршиле високо образование да имале одреден период на високообразовни студии односно обуки (вклучувајќи и работно искуство работа) во странство, во вредност од најмалку 15 ЕКТС кредити односно во времетраење од најмалку три месеци.“ До сега мобилноста на високото образование во рамките на западна Европа е само 2,3 проценти од запишаните студенти (УНЕСКО

Слика П6.1: Број на студенти во странство, 2010 година (процент од вкупниот број на запишани студенти во високото образование)

Извор: Институт на УНЕСКО за статистика (2013 година);
Проценки на персоналот на Светска банка.

се согледа како позитивен знак. На ниво на Европа студентската мобилност се охрабрува за да се поттикне развојот на поинклузивни општества и придобивките како за оние кои се селат така и за оние кои остануваат, како што се поголема самодоверба, можност за прилагодување и капацитет за тимска работа. Понатаму, студентите кои се селат се чини дека имаат поголемо чувство за преземање иницијативи и претприемачки вештини.^a

^a(Европска комисија, 2011 година, преглед на среден рок на програмата за доживотно учење, ЦОМ (2011) 413).

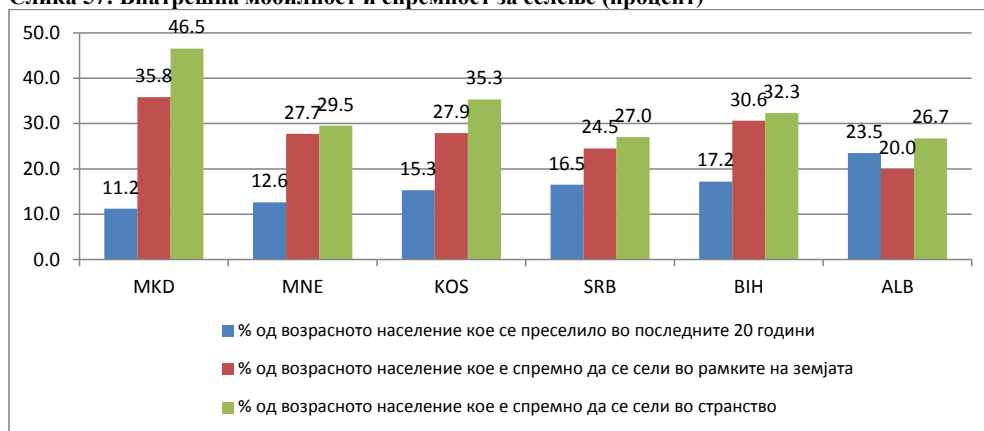
Студентската мобилност во земјите на ЈИЕ6, од друга страна, е многу повисока: 12,2 проценти во просек, меѓутоа со одредени разлики помеѓу земјите. На долниот крај, само 5 проценти од студентите во Србија се запишуваат на високо образование во странство (исто како и кај земјите од ЕУ11). Албанија веќе ја има постигнато европската одредница за 2020 година со тоа што уделот на студентска мобилност е 19,5 проценти, а Црна Гора е блиску со 16,5 проценти. Бројките се 8,5 проценти за Македонија и 11,8 проценти за Босна и Херцеговина.

Толку високата мобилност може да се согледа како позитивен знак. На ниво на Европа студентската мобилност се охрабрува за да се поттикне развојот на поинклузивни општества и придобивките како за оние кои се селат така и за оние кои остануваат, како што се поголема самодоверба, можност за прилагодување и капацитет за тимска работа. Понатаму, студентите кои се селат се чини дека имаат поголемо чувство за преземање иницијативи и претприемачки вештини.^a

Земјите од ЈИЕ6 имаат помала внатрешна мобилност отколку земјите од ЕУ11 односно ЕУ15. Исклучок е Албанија, каде внатрешната мобилност беше спречувана до 1990-тите години, така што скоро четвртина од возрасното население се чини дека се преселило на различно место во последниве 20 години. Иако претходно мобилноста била ниска во земјите од ЈИЕ6, во 2010 година висок удел на анкетираниите лица искажале спремност за се преселат, како во рамките на земјата така и во странство (со тоа што овој последниов показател е особено висок за Република Македонија, Слика 57). Дали овие намери ќе се материјализираат најверојатно ќе зависи од степенот до кој ќе се надминуваат пречките за внатрешната мобилност, како што се крутоста на

пазарите на средства за производство (особено домување³³); преносливоста на социјалните надоместоци и другите регионални политики; и постоењето на информации и мрежи кои би можеле да го олеснат спојувањето на работниците со работните места. Политиките за урбан развој исто така би можеле значително да влијаат врз трошоците и придобивките од внатрешната миграција.

Слика 57: Внатрешна мобилност и спремност за селење (процент)

Извор: ЛИТС (2010 година); проценки на персоналот на Светска банка.

Надминување на негативните мотивации за вработување³⁴

Субјектите кои ги изготвуваат политиките во ЈИЕБ се загрижени за тоа дека ниското ниво на учество на пазарот на трудот може да се должи на дестимулации од програмата за социјална заштита. Освен Албанија и Босна и Херцеговина, кои се фокусираат на реформите од првата генерација (подобро насочување и администрирање на мрежите за социјална заштита), земјите во регионот почнуваат да се справуваат со можноста за вработување и зависноста од социјална заштита како дел од реформите на социјалната помош. Низа студии во моментов го разгледуваат прашањето како дизајнот на придобивките од социјалната помош влијаат врз пречките за вработување и учество на пазарот на трудот и создаваат зависност (Светска банка 2013д).

Со оглед на ограничениот опфат и намалената великодушност на мрежите за социјална заштита во земјите од ЈИЕБ, малку е веројатно дека тие се еден од главните фактори за сегашните високи нивоа на неактивност на пазарите на трудот, меѓутоа некои од нивните карактеристики може да доведат до долгорочна зависност за одредени групи, особено доколку опфатот и великодушноста на шемата се прошират без да се промени дизајнот на програмата.

³³ Во земјите на ЈИЕБ сопственоста на домовите е поголема од 90 проценти и во сите земји освен Црна Гора има многу голем удел (ЛИТС 2010). Поседувањето на дом, во комбинација со плиткиот пазар на издавање под наем (особено за „официјално“ издавање под наем, во контекст кога условите за регистрација доведуваат до тоа издавањето под наем преку неформални трансакции да биде попривлечно) и ограничениот пристап до станбени хипотеки најверојатно ќе доведат до значително ограничување на мобилноста.

³⁴ Анализата на социјалната помош и трудовото оданочување во овој дел во голема мерка се потпира, а понекогаш и преку директни цитати, на Светска банка 2013д.

Денес, иако половина од корисниците на програмите за социјална заштита се способни да работат (се на соодветна возраст, не се зафатени со образование или обука, не се онеспособени), само мал процент од оние кои би можеле да работат (2 проценти во Црна Гора, 11 проценти во Србија) навистина ги добиваат овие придобивки и, според тоа, се изложени на дестимулациите.³⁵ Друг вид на дестимулација би можел да се создаде поради карактеристиките на програмата кои предвидуваат дека работниците ја добиваат разликата помеѓу нивниот приход и одреден праг, бидејќи сите дополнителни приходи кои би можеле да ги заработат ќе бидат одземени од износот на трансферот. Бидејќи овие придобивки се наменети за нивоа на приходи пониски од минималната плата, малку е веројатно дека многу луѓе ќе бидат погодени од ефектите на оваа дестимулација. Можеби позначајно е дека квалификувањето за надоместоци од социјална помош често пати автоматски доведува до квалификување и за други надоместоци исто така, што би можело да ги зголеми дестимулациите за работење.

Иако дестимулациите може да не се голем проблем, сепак можеби треба да се зајакнат позитивните мотивации за работа. Во најголем дел од земјите на ЈИЕБ вградени се одредени услови за работа во дизајнот на социјалната помош. Во Косово, на пример, корисниците мора да учествуваат во програми за јавни работи Во Република Македонија корисниците кои можат да работат мора да докажат дека прават напори да бараат работа, а постојат и посебни одредби за да им се помогне на овие лица да преминат од услови на користење на социјална помош во услови на работење. Меѓутоа, усогласеноста со условот за „активно барање работа“ би можел да се задоволи со дејствија како што е пријавување во службите за вработување, кои се малку повеќе од формалности.

Од гледна точка на политики социјалната помош би можела да биде подобро осмислена со изоставување на одредени извори на приход од работа при утврдувањето на квалификувањето за овој вид помош.³⁶ Освен тоа, бидејќи со казнувањето на одредени видови на имотна сопственост, критериумите за квалификување за социјална помош би можеле да создадат дестимулации за заработување,штедење односно стекнување имот, би било корисно овие критериуми да се преиспитаат. Институционални реформи за подобро поврзување на работата на Јавните служби за вработување (ЈСВ) и центрите за социјална работа и зголемување на капацитетите и финансирањето на програмите на ЈСВ за спроведување на мерки за активација со зголемен опфат, исто така би биле од суштинско значење за да се овозможи создавањето на поинклузивни пазари на трудот.

Иако најверојатно дизајнот на социјалната помош нема да биде една од главните пречки за активација на корисниците, сепак високите даноци на трудот, особено за лицата со ниски примања, веројатно ќе создадат значителни дестимулации за работењето. Сите земји од ЈИЕБ освен Република Македонија имаат „даночен дел“ на трудот (дефинирани како збир на трошоците за придонесите од социјално осигурување за работодавачите и вработените и персоналниот данок на доход на вработените, изразен како дел од вкупните трошоци на трудот) поголем од просекот во ОЕЦД. На пример во Србија, минималната основа за пресметување на придонесите за социјално осигурување е еднаква на 35 проценти од просечната плата, така што вработените со делумно работно време или на работни места со ниски примања каде месечната бруто плата на

³⁵ Ниските стапки на учество на корисниците се чинат дека во голема мера зависат од нивните профили, со ниско ниво на вештини, особено помеѓу младите кои не се во образовниот систем.

³⁶ Слични мерки би можеле да се применат и во случај на надоместоците во случај на невработеност, кои обично прекинуваат кога корисникот ќе најде работа; корисниците не прифаќаат работи каде платата е помала од надоместокот во случај на невработеност, со што се зајакнува пристрасноста создадена од страна на даночниот систем против формалните работни места со ниски примања или со делумно работно време.

вработениот е под прагот се соочуваат со непропорционално големо даночно оптоварување. Слично вакво минимално ниво за придонесите за социјално осигурување постои и во Република Македонија. Ова најверојатно ќе создаде силни дестимулации за работниците да прифаќаат работни места со пониски плати, барем во формалниот сектор.

Преспитувањето на трудовото оданочување би можело формалните работни места да ги направи поконкурентни, со креирање на стимулации за проширување на даночната основа – даночната основа која веројатно ќе се стеснува со стареењето на населението. Неколку земји на ОЕЦД и земји членки на ЕУ започнале со промена на даночни кредити „при работа“, односно надоместоци со кои се намалува даночното оптоварување за одредени групи и се намалува бројот на лица кои бараат надоместоци во случај на невработеност. Исто така треба да се согледа и можноста за финансирање на социјалната помош од општите даноци, наместо од даноците на трудот, нешто слично како реформите спроведени во Полска во изминатата деценија (Светска банка 2013д).

Иако дискутираните дестимулации ги погодуваат сите работници, сепак неколку групи се соочуваат со специфични пречки на пазарот на трудот. Ваквите пречки опфаќаат најразлични фактори, кои се движат од пристап до информации, мрежи, и продуктивни придонеси, па сè до флексибилни работни аранжмани и адекватни работни средини, обезбедување на нега за децата и постарите лица, и социјални норми. Земјите од ЈИЕ6 во целина, на пример, постигнуваат многу високи резултати од земјите на ЕУ15 во однос на показателите со кои се мери важноста на вмрежувањето и врските при добивањето на добри работни места во владиниот односно во приватниот сектор.

Како резултат на овие пречки, пристапот до работни места многу зависи од родовиот статус, образованието на родителите, и статусот на мнозинство (Светска банка 2013б), а сите тие се показатели на нееднаквите можности бидејќи не зависат од напорите односно способностите на поедините работници. Мажите и жените од малцинствата имаат значително пониски стапки на вработување во споредба со општото население. На пример, иако 40 проценти од ромските жени се во работната сила во Србија, само 9 проценти работат³⁷—многу поголем разлика отколку кај жените кои се мнозинство. Ова укажува на тоа дека постојат значителни пречки за пристапување до работни места. Освен тоа, постојаните културни очекувања дека жените треба да ги вршат домаќинските работи и да ги негуваат децата, лицата со посебни потреби, односно постарите лица се нагласуваат и поради недостатокот на друг начин на јавно обезбедување на овие услуги. Во Србија и Република Македонија, на пример, жените трошат најмалку три часа на ден повеќе за вршење на домаќински работи додека мажите трошат скоро два часа повеќе вршејќи платена работа. Понатаму, разликите во платите постојат дури и кога овие групи ќе влезат на пазарот на труд (родовите разлики се проценуваат на 19 проценти во Албанија, 18 проценти во Република Македонија, 16 проценти во Црна Гора и 11 проценти во Србија). На крајот, веројатноста е помала кај постарите работници да најдат нови можности за вработување.

Дел од дискутираните мерки, како што се стимулациите за пофлексибилни начини на работење (на пример: со делумно работно време) или создавање на можности за надградба на вештините и доживотно учење, можат да помогнат во надминувањето на ограничувањата со кои овие групи се соочуваат. Други конкретни мерки би можеле да бидат проширување на обезбедувањето на квалитетна и пристапна нега за децата и постарите лица (особено со оглед на стареењето на населението). На крајот, со подолгорочни мерки треба да бидат опфатени

³⁷ Светска банка, ЕЦА (2010): Вклучување на Ромите: Економска можност за Бугарија, Чешка, Романија и Србија, белешка за политики.

социјалните норми и ставови кои доведуваат до исклучување на одредени групи, особено изразено во образовните и правните системи, и работење со медиумите во насока на отстранување на стереотипите.

ЗАКЛУЧОЦИ

Иако од големо значење е да се обезбедат услови за економско здравување и повторно да се достигне импулсот на реформите пред кризата, сепак потребни се пошироки интервенции фокусирани како на побарувачката така и на понудата на работна сила за да се поттикне создавањето на работни места во регионот. Ова вклучува напори на страната на побарувачката, преку продолжување на реформите на деловното опкружување за да се отстранат пречките за проширување на бизнисите и да се поттикне претприемништвото, особено со оглед на намалувањето на можностите за работење во јавниот сектор. На страната на понудата, за да се зголемат можностите за работење на работниците ќе биде потребно да се обезбеди квалитетот на нивните вештини, да се отстранат дестимулациите и пречките за нивното работење, и подобро да се управува со внатрешната и меѓународната мобилност.

Понатамошното вложување во собирањето и доставувањето на податоците за пазарот на трудот е исто така важен приоритет. Како што беше покажано во ова поглавје, опфатеноста на различните аспекти на функционирањето на пазарот на трудот е доста различна во различните земји, и често пати пристапот до микро податоците потребни за длабински анализи е ограничен само на истражувачката заедница. Надминувањето на овие недостатоци во врска со податоците ќе биде од есенцијално значење за зајакнување на дизајнот на програмите и политиките.

ЛИТЕРАТУРА

- Beine, Michel, Frédéric Docquier, and Hillel Rapoport (2006) *Measuring International Skilled Migration: New Estimates Controlling for Age of Entry*, World Bank Research Report.
- Carletto, G. and T. Kilic (2011), *Moving Up the Ladder? The Impact of Migration Experience on Occupational Mobility in Albania*, *Journal of Development Studies*, 47, pp. 846-869.
- Erka Çaro, Ajay Bailey and Leo J. G. Van Wissen (2013), *Exploring Links between Internal and International Migration in Albania: a View from Internal Migrants, Population, Space and Place*, forthcoming.
- Hazans, M. (2011), *Informal Workers across Europe: Evidence from 30 European Countries*. Background paper for: *In from the Shadow: Integrating Europe's Informal Labor*. Policy Research Working Paper 5912, World Bank, Washington, DC.
- IMF, (2013), *World Economic Outlook*, International Monetary Fund, Washington, DC.
- OECD (2012), *Connecting with Emigrants: A Global Profile of Diasporas*, OECD Publishing.
- Richter, K. and B. Witkowski (2013), *Does Growth Generate Jobs in ECA?*, Mimeo, World Bank, Washington, DC.
- Walewski, M. (2011), *An Attempt to Measure the Trends in Shadow Employment in Poland and the Transition Probabilities out and into Shadow Employment Using the LFS Data Augmented by the Results of Dedicated Survey Performed by CASE in 2007*. Background paper for: *In from the Shadow: Integrating Europe's Informal Labor*. Policy Research Working Paper 5910, World Bank, Washington, DC.
- WDR (2012): *World Development Report 2012: Gender Equality and Development*, World Bank, Washington, DC.
- WDR (2013): *World Development Report 2013: Jobs*, World Bank, Washington, DC.
- World Bank (2011): *Migration and Remittances Factbook 2011*, Second Edition, World Bank, Washington, DC.
- World Bank (2010) : Albania—The New Growth Agenda: A Country Economic Memorandum”).
- World Bank (2012a): *In from the Shadow: Integrating Europe's Informal Labor Market*, by Packard, Koettl and Montenegro, World Bank, Washington, DC.
- World Bank (2012b): *Golden Growth, Restoring the lustre of the European economic model*, World Bank, Washington, DC.

World Bank (2013a), *ECA Employment Monitor*, World Bank, Washington, DC.

World Bank (2013b, forthcoming): *From Jobless Growth to Growing Jobs: Fostering Employment Creation in Eastern Europe and Central Asia*, Human Development Unit and Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia Region, World Bank, Washington, DC.

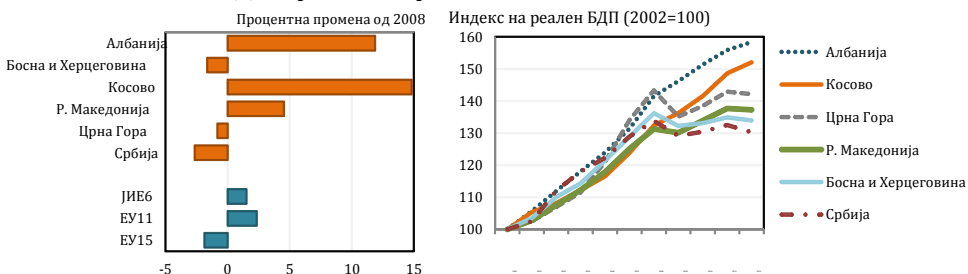
World Bank (2013c), *Global Economic Prospects June 2013: Looking for stable ground*, World Bank, Washington, DC.

World Bank (2013d), *World Development Report: Jobs*, World Bank, Washington, DC.

World Bank (2013e): *Western Balkans Activation and Smart Safety Nets AAA Synthesis Note*, Mimeo, World Bank, Washington, DC.

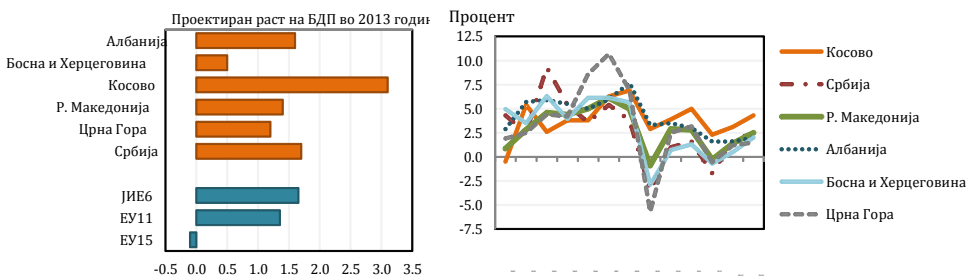
АНЕКС: КЛУЧНИ ПОКАЗАТЕЛИ

Слика А. 1: Реален БДП: процентни промени од најголемите вредности пред кризата

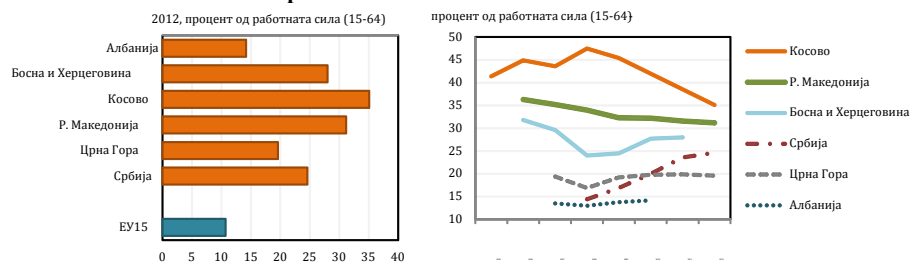
Извор: Светска банка, база на податоци за ЕЦА.

Слика А. 2: Проекции на реалниот БДП за 2013 година

Извор: Светска банка, база на податоци за ЕЦА и Светски економски резултати.

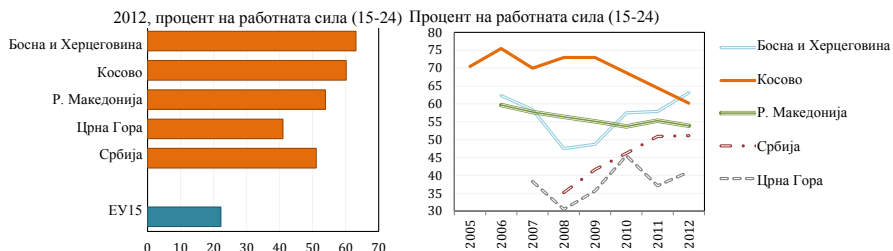
Слика А. 3: Стапка на невработеност

Забелешки: Албанија со состојба 2010 година; Босна и Херцеговина со состојба 2011 година. Прелиминарните проценки за 2012 година за Босна и Херцеговина покажуваат дека стапката на невработеност кај активното население на возраст еднаква или поголема од 15 години изнесува 28 проценти, што е зголемување од 27,6 проценти забележани во 2011 година. Нема проценки за 2010 и 2011 година за Косово.

Извор: Национални статистички служби и Еуростат.

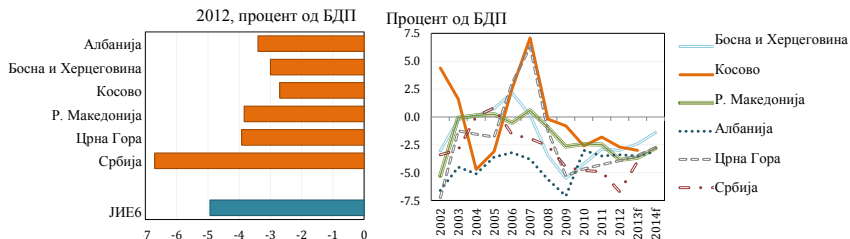
Слика А. 4: Квартална стапка на невработеност кај младите

Забелешка: Нема проценки за 2010 и 2011 година за Косово.

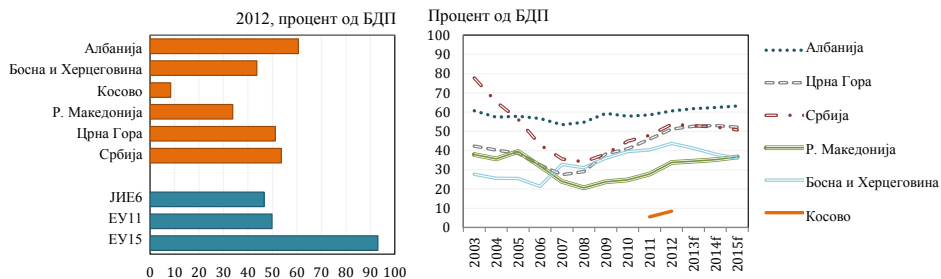
Извор: Национални статистички служби и Еуростат.

Слика А. 5: Фискален биланс

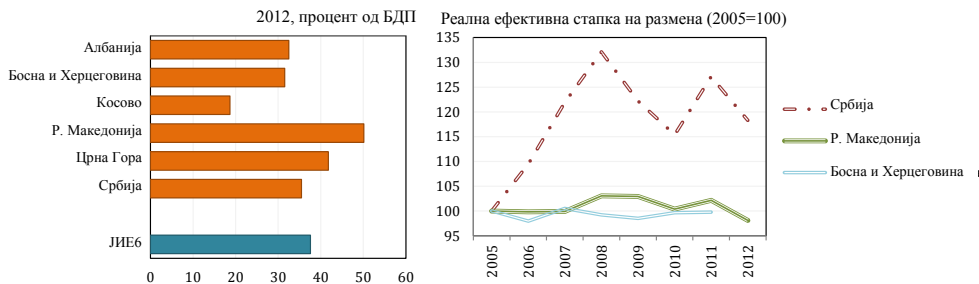
Извор: Светска банка, база на податоци на ЕЦА.

Слика А. 6: Јавен долг

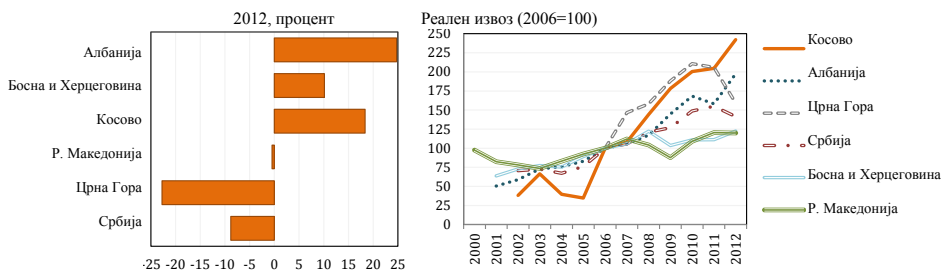
Извор: Светски економски резултати и Министерство за финансии на Косово.

Слика А. 7: Извоз како удел во БДП

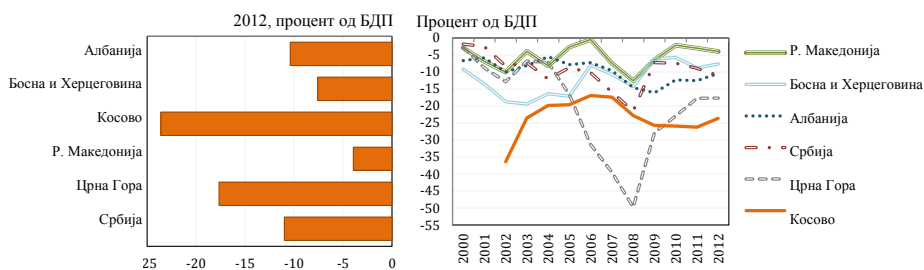
Извор: Меѓународни финансиски статистики и национални статистички служби.

Слика А. 8: Реален раст на извозот

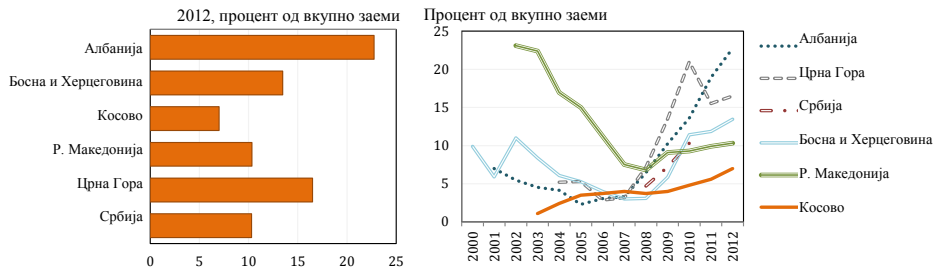
Извор: Светски економски резултати.

Слика А. 9: Биланс на тековната сметка

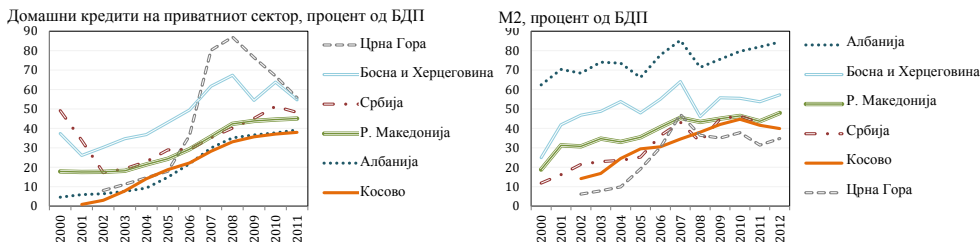
Извор: Светска банка, база на податоци за ЕЦА.

Слика А. 10: Нефункционални кредити

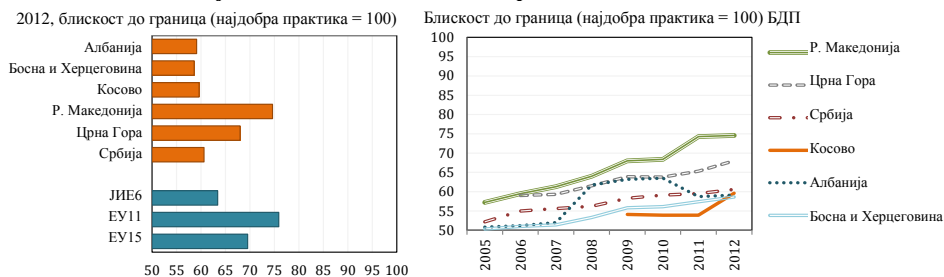
Извор: Светски развојни показатели и национални статистички служби.

Слика А. 11: Основни статистички податоци за финансискиот сектор

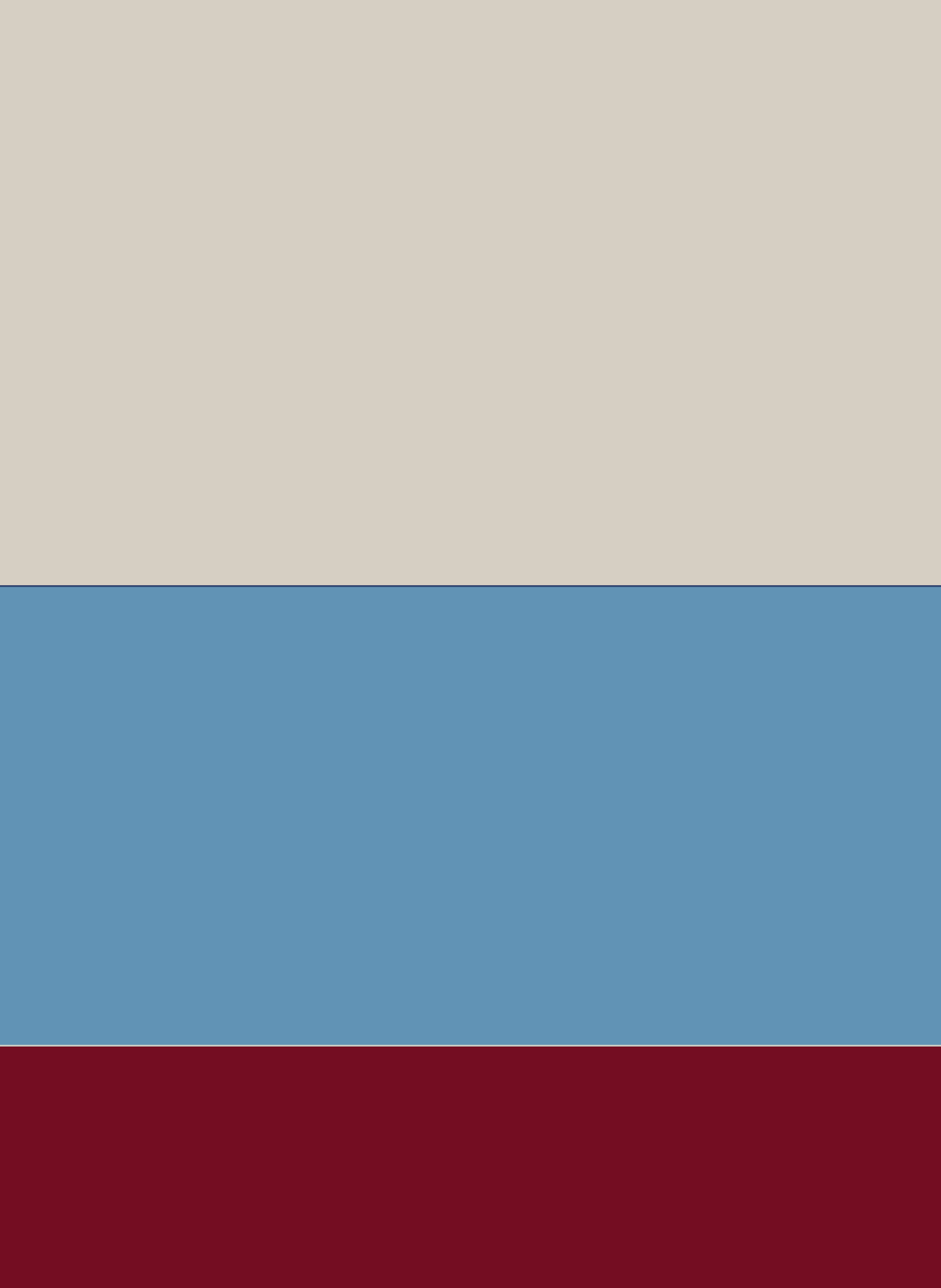

Извор: Светски развојни показатели и Светска банка, база на податоци за ЕЦА.

Слика А. 12: Леснотија на водење на деловни потфати

Извор: Извештај ДуингБизнис.

Погледнете го овој извештај на интернет:

www.worldbank.org/eca/seer

Регион Европа и Централна Азија
Намалување на сиромаштијата и економско управување